

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Ajaloo ja arheoloogia instituut
Eesti ajaloo osakond

Maarja Leedjärv

**Eesti Nõukogude Kirjanike Liidu noorte autorite koondise
tegevus aastatel 1949–1952**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: prof Tõnu-Andrus Tannberg

Tartu 2022

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. Kirjandusolud Eesti NSVs 1940. aastatel	6
1.1. Eesti Nõukogude Kirjanike Liit	6
1.2. EK(b)P roll Eesti NSV kirjanduselus.....	7
1.3. Sotsialistlik realism	9
1.4. Tsensuur	11
2. Noorte autorite koondise eelkäijad ja asutamine	12
2.1. Algajate kirjanike sektsioon	12
2.2. Loomingu kirjandusrühm.....	14
2.3. Noorte autorite koondise asutamine	15
3. Noorte autorite koondise tegevus aastatel 1949–1952.....	19
3.1. NAKi tegevus 1949. aastal.....	19
3.1.1. Noorte koguteoste väljaandmine.....	21
3.2. NAKi tegevus 1950. aastal.....	23
3.2.1. Noorte autorite konverents 27.–29. oktoobril 1950. aastal.....	26
3.3. NAKi tegevus 1951. aastal.....	28
3.4. NAKi tegevuse lõpetamine 1952. aastal	30
Kokkuvõte.....	32
Kasutatud allikad ja kirjandus.....	34
Summary	37

Sissejuhatus

Eesti Kirjanikkude Liit (EKL) loodi 1922. aastal ning 1940. aastaks oli sellesse koondunud 53 liiget.¹ Järgnesid okupatsioonide aastad, mille jooksul sinne kultuurielu Saksa ja Nõukogude võõrvõimude poolt ümber kujundati ning uuesti organiseeriti. Alates 1940. aastast oli kirjandus selgelt riigivõimu kontrolli all, mille kinnituseks oli aastakümneid kestnud tsensuur ning NSV Liidu okupatsiooni ajal ametliku kunstilise kontseptsiooni, sotsialistliku realismi, nõudmine loomeinimestelt.² 1940. aastal EKL likvideeriti ning loodi Eesti Nõukogude Kirjanike Liitu (ENKL) organiseeriv toimkond, kuid uue nõukoguliku liidu seadusandliku vormistamiseni esimesel nõukogude aastal ei jõutud. 1942. aastal hakkas Nõukogude tagalas tegutsema ENKLi organiseeriv büroo, millest 9. oktoobril 1943. aastal sai Eesti Nõukogude Kirjanike Liit. See ühendas kirjanikke ja juhendas neid ideoloogiliselt kuni Nõukogude okupatsiooni lõpuni. Nõukogude võimule oli kirjandus oluliseks vahendiks ühiskonna ideoloogilisel mõjutamisel. Seetõttu oli poliitilise võimu huviorbiidis ka töö noortega, oma kirjanikuteed alles alustavate autoritega.

Eesti Vabariigi ajal tegutsenud vanemad kirjanikud olid suures osas Nõukogude okupatsiooni hirmus sõja ajal läände põgenenud, mis tähendas, et kirjanduslik kaader oli 1944. aastaks oluliselt vähenenud. Okupatsioonivõim aga vajas ustavaid kirjanikke, et kirjanduse leviku kaudu uus ideoloogia rahvamassideni viia – selleks sobisid hästi algajad autorid. Kodumaale jäänud kirjanikud pidid enesekriitiliselt varasema „kodanliku“ loomingu vigu tunnistama ning sotsialistliku realismi meetodid omaks võtma. Autorid, kes aga alles 1940.–1950. aastatel kirjanikutööga alustasid, suunati kohe sotsialistliku realismi teele. Eestimaa Kommunistlik (bolševike) Partei (EK(b)P) ning ENKL pidasid oluliseks noorte edendamist ideoloogiliselt õiges vaimus, et neist saaks tulevikus võimule ustavad kirjanikud. Eriti oluliseks kujunes Eesti Vabariigi aegsete „kodanlike“ arusaamade asendamine kommunistliku maailmavaatega.

Noori autoreid hakati organiseeritumalt juhendama alates 1947. aastast, mil ENKLi juurde loodi algajate kirjanike sektsioon. Selles viidi läbi poliitõpet, peeti loenguid kirjandusteaduse ja -ajaloo kohta ning noortel oli võimalus oma teoseid teiste autorite ning kirjanduslike konsultantide abiga parandada. Sektsioon tegutses põhiliselt Tallinnas ja Tartus, alates 1948. aastast ka Pärnus. Algajate kirjanike sektsiooni töö kestis umbes kaks aastat ning 1949. aasta aprillikuus loodi selle asemele noorte autorite koondis (NAK). NAK organiseeris oma esimesel

¹ Eesti Kirjanikkude Liidu kohta vt lähemalt: Katrin Raid. Loomise lugu. Eesti aeg. Eesti Kirjanikkude Liit 1922–1940. Tallinn: EKL, 2002, lk 34–56.

² Sirje Olesk. Kirjandus ja kirjanduselu Eestis okupatsioonide ajal. – Kannatuste aastad. 1940–1991. Tallinn: Sihtasutus Valge Raamat, 2008, lk 84.

perioodil noorte kirjanduslikku tööd kolme aasta vältel, kuni 1952. aastani. Siis see ajutiselt suleti ning taasavati 1955. aastal. NAK jätkas 1949. aastal sama tööga, mida varem oli teinud ENKLi algajate kirjanike sektsioon – noortele korraldati ideoloogilisi loenguid, arutleti koosolekutel nende teoste käsikirjade üle ning suunati nõukogude kirjanikele sobilikule sotsialistliku realismi teele.

Eestis on nõukogudeaegset kirjanduselu enim uurinud kirjandusteadlane Sirje Olesk³ ning ajaloolane Toomas Karjahärm.⁴ Nende teostes esineb küll kohati noorte kirjanike teemat, aga seda pole seni eraldiseisva küsimusena käsitletud. Nõukogude aja kirjandus- ja kultuurielu on uurinud teiste seas Õie Elango⁵, Tiit Hennoste⁶ ja Tõnu-Andrus Tannberg.⁷ Avaldatud on ka „Eesti kirjanduse ajalugu“ viies köites (ilmusid vahemikus 1965–1991), millest nõukogude kirjandust käsitlevad V köite esimene ja teine osa.⁸ Neis on algajate kirjanike sektsiooni ja noorte autorite koondist vaid väga üldsõnaliselt mainitud ning noortetööd pikemalt ei kirjeldata.

Käesolev uurimistöö keskendub noorte autoritega tehtud ideoloogilisele ja kirjanduslasele tööle Eesti NSVs aastatel 1949–1952. Võrdlev-ajaloolisele meetodile tuginev bakalaureusetöö uurib, kuidas noortealast tööd NAKis organiseeriti ning millised olid selle tegevuse peamised töövormid. Samuti seda, miks koondise töö loodetud kujul ei õnnestunud ning mis olid tegevuse lõpetamise peamised põhjused.

Pean oluliseks noorte autorite õpetamist ja ideoloogilist kasvatamist uurida, kuna nemad olid esimene põlvkond, kes arenes kirjanikuks just nõukogude ühiskonnas. Neid saatis juba esimesi kirjanduslikke katsetusi tehes nõukogulik ideoloogia ning teoste temaatikat puudutav suunamine. Teosed said loa ilmuniseks vaid siis, kui nende sisu oli riigivõimule sobiv ning

³ Sirje Olesk on mitmete kirjandusajalooliste teoste autor ning kogumike koostaja. Vt lähemalt: Sirje Olesk. Tõdede vankuval müüril: artikleid ajast ja luulest. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 2002; Epp Annus, Luule Epner, Ants Järv, Sirje Olesk jt. Eesti Kirjanduslugu. Tallinn: Koolibri, 2001.

⁴ Toomas Karjahärm, Väino Sirk. Kohanemine ja vastupanu. Eesti haritlaskond 1940–1987. Tallinn: Argo, 2007.

⁵ Õie Elango. Eesti kunstiintelligents pöördelaastal. Tallinn: Eesti Raamat, 1979.

⁶ Tiit Hennoste. Ametiühingust rühmituseks. Eesti Nõukogude Kirjanike Liit kui kirjandusrühmitus ja tema esimene põhikiri kui kirjanduslik manifest. – Uurimusi 1940. aastate Eesti kirjandusest. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2011, lk 13–44.

⁷ Tõnu Tannberg. „Kuid kirjanike liit pole seni veel kõiki suutnud liita ühiseks pereks“. Lisandusi Eesti Nõukogude Kirjanike Liidu asutamise loole aastatel 1943–1946. – Keel ja Kirjandus. 2021, nr 7, lk 571–598. Tõnu Tannberg. Kirjanikud Nõukogude tagalas. August Jakobsoni kirju Nikolai Karotammele aastatest 1941–1942. – Tuna. Ajalookultuuri ajakiri. 2020, nr 2, lk 102–117.

⁸ Eesti kirjanduse ajalugu viies köites. V köide. 1. raamat: Eesti nõukogude kirjandus. Toimetaja E. Sõgel, Tallinn: Eesti Raamat, 1987.

Eesti kirjanduse ajalugu viies köites. V köide. 2. raamat: Kirjandus Eestis 1950–1980-ndail aastail. Toimetaja M. Kalda, Tallinn: Eesti Raamat, 1991.

lugejat õiges vaimus kasvatav. Samuti on märgiline just praegu ENKList bakalaureusetööd kirjutada, kuna 2022. aastal tähistatakse Eesti Kirjanike Liidu 100. aastapäeva.

Uurimistöö esimeses peatükis annan ülevaate Eesti NSV kirjanduselus valitsenud olukorrast 1940. aastate teisel poolel. See kirjeldab raamistikku, milles kirjanikud sel ajal tegutsema pidid – sotsialistlik realism, tsensuur ja partei kontroll. Stalinistliku perioodi kirjanduselu uurides on oluline toonast kirjanike töökeskkonda, neile seatud ülesandeid ja piiranguid mõista, kuna need mõjutasid oluliselt autorite kirjanduslikku tegevust ja loomingut.

Bakalaureusetöö teises peatükis annan ülevaate ENKLi noortetööst enne NAKi loomist. Aastatel 1947–1949 organiseeris noorte kirjanduslikku tegevust algajate kirjanike sektsioon. Lisaks sellele tegutsesid kirjandusrühmad ka ajakirjanduslike väljaannete, koolide ja muude asutuste juures. Eraldi toon neist välja noorte autorite rühma tegevuse ajakirja Looming juures. Töö kolmandas osas kirjeldan NAKi töökorraldust aastatel 1949–1952, seal peetud koosolekuid, konsultatsioone ja loenguid. Olen NAKi tegevuse lihtsamaks jälgimiseks peatüki aastate kaupa alapeatükkideks jaganud.

Töös on kasutatud Eesti Nõukogude Kirjanike Liidu materjale Rahvusarhiivis ja Eesti Kirjandusmuuseumis. Nende hulgas on ENKLi juhatuse ja ENKLi partei algorganisatsiooni koosolekute ning arutluskoosolekute protokollid, aruanded ja muud asjakohased materjalid. Eesti Kirjandusmuuseumi kogudest kasutasin noorte autorite koondist puudutavaid materjale, mis asuvad seal ENKLi ja Oskar Kruusi fondides. Nende hulgas on NAKi juhatuse ja žanrirühmade koosolekute protokollid, tööplaanid ja kirjavahetus. Samuti kasutasin väljaannete Sirp ja Vasar, Looming ning Noorte Hääle numbreid aastatest 1949–1952 ning teemakohast kirjandust.

1. Kirjandusolud Eesti NSVs 1940. aastatel

1.1. Eesti Nõukogude Kirjanike Liit

Eesti Vabariigis 1922. aastal loodud Eesti Kirjanikkude Liit sai tegutseda kuni esimese Nõukogude okupatsioonini. 1940. aasta juunipöörde järel hakkas Eestis kehtima Nõukogude võim ning lisaks poliitilistele ümberkorraldustele viidi muudatused läbi ka kultuurivaldkonnas, sealhulgas kirjanduselus. Võõrvõimu perioodile said omaseks vägivald, arreteerimised ning kultuurielu ümberkorraldamine sotsialistliku realismi ideoloogia ning tsensuuri läbi.⁹

Nõukogude võim alustas okupatsiooni alguses riigivõimule sobivate organisatsioonide loomist. Nii loodi Eesti NSVs Riiklik Kirjastuskeskus, Eesti NSV Kirjandus- ja Kirjastusasjade Peavalitsus (ENSV KKP) ning Eesti Nõukogude Kirjanike Liitu organiseeriv toimkond. Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu (RKN) võttis 7. oktoobril 1940. aastal vastu otsuse Eesti Nõukogude Kirjanike Liidu ja Eesti Nõukogude Kunstnike Liidu asutamiseks. ENKLi organiseerivat toimkonda juhtis kirjanik August Jakobson ning sellesse kuulusid veel Paul Keerdo, Mihkel Jürna, August Alle, Erni Hiir, Oskar Urgart ning Friedebert Tuglas. Organiseeriva toimkonna otsusel likvideeriti alates 19. oktoobrist 1940 senine Eesti Kirjanikkude Liit, kuid uue liidu põhikiri jäi tookord vastu võtmata.¹⁰

Kirjanikel oli oluline roll uue riigivõimu ideede levitamisel ja rahvani viimisel. Juba vabariigi lõpuaastatel kommunistliku parteiga liitunud kirjanikud aitasid 1940. aastate alguses kaasa vasakpoolsete ideede levikule ühiskonnas.¹¹ Mitmed kirjamehed olid juba enne Nõukogude okupatsiooni või selle alguses liitunud Eesti Kommunistliku Parteiga (näiteks Eduard Päll, Max Laosson, Nigol Andresen, Johannes Semper, Johannes Vares-Barbarus jt) ning 1940. aasta juunipöörde ajal ja järel kinnitati ka mitmele kõrgele riiklikule ametikohale just kirjanikud. Nii asus Eesti NSV RKN etteotsa kirjanik Johannes Lauristin, hariduse rahvakomissariks Nigol Andresen ning Kunstide Valitsuse juhatajaks Johannes Semper. Juunipöördes olulist rolli omanud Johannes Vares-Barbarusest sai Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees.¹²

1941. aasta juunis alanud sõjategevus Nõukogude Liidu ja Saksamaa vahel pidurdas ENKLi loomise plaani ning saksa vägede lähenedes põgenesid mitmed eesti kirjanikud Nõukogude Liidu tagalasse. Järgneval kolmel aastal valitses Eestis Saksa võim, mille ajal taastati Eesti

⁹ S. Olesk. Kirjandus ja kirjanduselu Eestis okupatsioonide ajal, lk 88.

¹⁰ Samas, lk 89.

¹¹ Vt selle kohta: Jaak Valge. Punased I. Tallinn: Tallinna Ülikool, 2014.

¹² Toomas Karjahärm. Kultuurigenotsiid Eestis: kirjanikud (1940–1953). – Acta Historica Tallinnensia 10. Tallinn, 2006, lk 143–144.

Kirjanikkude Liidu tegevus ning kodumaale jäänud autorid said taas iseseisvusaegseid ideid viljeleda.¹³ Nõukogude tagalasse pagenud kirjanike orgtoimkond moodustas 1942. aastal nimekirja neist, kel olid kirjanike liidu liikme õigused. Samal aastal loodi Kirjanike Liidu orgtoimkonna asemele kolmeliikmeline orgbüroo, mille üks ülesannetest oli eesti kirjanike konverentsi kokkukutsumine. 1943. aasta 8.–9. oktoobril toimuski Moskvas eesti nõukogude kirjanike I konverents kongressi õigustes, mille käigus võeti vastu põhikiri ja valiti juhatus (August Jakobson, Jaan Kärner, Oskar Urgart, Johannes Vares-Barbarus ja Johannes Semper). Sellega oli Eesti Nõukogude Kirjanike Liit ametlikult loodud.¹⁴ 1943. aastal tegutses vastloodud ENKL Nõukogude Liidu tagalas, 1944. aasta sügisel naasid kirjanikud koos Punaarmee Eesti NSVsse.

1944. aastal algas Eestis teine Nõukogude okupatsioon, mis kestis kuni 1991. aastani. Kogu selle aja jooksul oli liiduvabariigi kirjanduselu üheks keskseks suunajaks ENKL. 1944. aastal Eesti NSVsse tagasi jõudes oli ENKLil 17 liiget ning lisaks neile võeti veel arvele 25 Saksa okupatsiooni ajal Eestis olnud kirjanikku. 1945. aasta detsembriks oli liidus 47 liiget. 30. detsembril 1945 toimunud kirjanike üldkoosolekul valiti ENKLi uueks esimeheks Johannes Semper, kes pidas seda ametit 1950. aastani. Aastatel 1950–1953 oli esimeheks August Jakobson.¹⁵

Üleliiduliselt oli ENKL Nõukogude Kirjanike Liidu (NKL) allorganisatsioon. Formaalselt pidi NKL liiduvabariikides tegutsevaid kirjanikke suunama ja kontrollima, aga tegelikkuses väga tihedast suhtlusest ja allumisest ilmselt rääkida ei saa.¹⁶ Otsesemalt allus ENKL kohalikele võimuorganitele – Eesti Kommunistlikule (bolševike) Parteile (EK(b)P) ja selle algorganisatsioonidele ning ENSV Ministrite Nõukogule ja Kunstide Valitsusele.¹⁷

1.2. EK(b)P roll Eesti NSV kirjanduselus

Nõukogudeaegne kirjanduselu oli selgelt riigivõimu kontrolli all. Kirjanikud ja loomeinimesed, kes Eesti Vabariigis vabalt oma loomingut avaldada võisid, pidid nüüd astuma hoopis vahelüliks võimu ja lugeja vahele. Nõukogude kirjaniku ülesanne oli võimu poolt nõutud ideoloogilised suunised oma kirjutiste kaudu rahvamassideni viia, olla propagandistlik

¹³ S. Olesk. Kirjandus ja kirjanduselu Eestis okupatsioonide ajal, lk 93–94.

¹⁴ T. Karjahärm. Kultuurigenotsiid Eestis: kirjanikud (1940–1953), lk 154–155.

¹⁵ Toomas Karjahärm, Väino Sirk. Kohanemine ja vastupanu, lk 636–639.

¹⁶ Tiiu Kreegipuu. Nõukogude kultuuripoliitika printsiibid ja rakendused Eesti NSV-s aastatel 1944–1954 kirjanduse ja trükiajakirjanduse näitel. Magistritöö. Juhendaja Tõnu Tannberg. Tartu: Tartu Ülikooli ajaloo osakond, 2005, lk 86.

¹⁷ Samas, lk 78.

informaator.¹⁸ Teostes jäi tagaplaanile loominguline meisterlikkus ning olulisemaks sai hoopis poliitiline ja ideoloogiline sisu. Nii kestis see kuni viimaste okupatsiooniaastateni, kõige selgemalt aga stalinismi perioodil, mil loomingule seatud nõuetest kõrvale hoidmine oli pea võimatu.

Eesti Nõukogude Kirjanike Liidus arutleti koos autorite teoste käsikirjade üle ja parandati neid nii kuidas õigeks peeti. Tegelikku otsustusõigust tööde trükki lubamise ja mitte lubamise osas liidul aga ei olnud. Otsused langetati kõrgema võimu poolt ning tihti jäi ENKLi ülesandeks need vaid formaalselt hääletusele panna ja kinnitada.

Eesti NSV võimuorganid allusid oma tegevuses üleliidulistele institutsioonidele. Kultuurielu juhindus suuresti ÜK(b)P otsustest, mida liiduvabariikide kommunistlikel parteidel oli kohustus täita. Kohalikul tasandil viisid kultuurielu puudutavaid otsuseid EK(b)P juhtimisel ellu ENSV Haridusministeerium ja ENSV Kunstide Valitsus (ENSV KV), kuigi tegelikult võimuorganite ülesanded ja vastutusalad tihti kattusid ning lõplikku vastutajat konkreetses küsimuses on keeruline määrata.¹⁹ Kõige otsesemalt allus ENKL just ENSV KV-le, mille ülesanne oli loominguliste liitude tegevust kontrollida ja koordineerida.²⁰ KV andis loominguliste liitude tegevusest aru ENSV Ministrite Nõukogule (ENSV MN).²¹

EK(b)P moodustas erinevate asutuste ja liitude juurde oma algorganisatsioonid, et parteilist kontrolli veelgi tõhustada. Nii alustasid 1946. aastal ka KV ja ENKLi juures tegevust EK(b)P algorganisatsioonid. ENKLi algorganisatsiooni ülesanne oli liidusiseste koosolekute läbiviimist, sealset parteiotsuste üle arutamist ning kirjanike ideoloogilist kasvatustegevust kontrollida. Algorganisatsioonile määrati ENKLi ja partei vahelise suhtluse eest vastutav sekretär, kelle eestvõttel korraldati mõlema organisatsiooni liikmete osalusel aruandekoosolekuid.²²

Noored nõukogude kodanikud koondas ühtseks organisatsiooniks Üleliiduline Leninlik Kommunistlik Noorsooühing (ÜLKNÜ), Eesti NSVs selle allorganisatsioon ELKNÜ. See järgis ÜK(b)P üldisi suuniseid noorte ideoloogiliseks ja poliitiliseks kasvatamiseks. ELKNÜ huviorbiiti kuulusid ka noored kirjanikud ning neid koondav NAK. Koostöös korraldati algajate autorite ülevabariigilisi kokkusaamisi ning ilmusid noortele suunatud väljaanded

¹⁸ T. Kreegipuu. Nõukogude kultuuripoliitika printsiibid ja rakendused Eesti NSV-s aastatel 1944–1954 kirjanduse ja trükiajakirjanduse näitel, lk 74.

¹⁹ Samas, lk 33.

²⁰ Anu Raudsepp. Kirjandus ja stalinistlik kultuuripoliitika Eestis. – Muutuste mehhanismid Eesti kirjanduses ja kirjandusteaduses. Koost. Marin Laak, Sirje Olesk. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 2000, lk 138–139.

²¹ T. Kreegipuu, lk 37.

²² Samas, lk 79.

Noorte Hääl, Stalinlik Noorus ja Stalinskaja Molodjož, kus NAKi liikmed oma töid avaldada said.²³

NAKi esimees pidas ELKNÜ KK büroo ees ettekandeid, kus andis ülevaate koondise tööst, sealsetest probleemidest ja saavutustest. ELKNÜ KK büroo esitas koondise ja ELKNÜ ühisest tegevusest omapoolse ülevaate ning sõnastas otsuse edasiste ülesannete osas. NAKiga tegi ELKNÜ koostööd oma linna- ja rajoonikomiteede kaudu, mis pidid kirjandusringidesse koondunud noori autoreid eelkõige ideoloogilise kasvatuse alal õpetama ja abistama.²⁴ Seega olid ELKNÜ komiteed maapiirkondades kõige otsesemad vahelülid noorte autorite ja partei poolt suunatud ideoloogilise kasvatuse vahel.

1.3. Sotsialistlik realism

Nõukogude Liidus tegutsenud loomeinimestel oli kohustus järgida riigivõimu poolt seatud sotsialistliku realismi nõudeid. See tähendas loomevabaduse piiramist lisaks kirjandusele ka näiteks kunstis, muusikas või teatris. Kirjanikele seati ülesandeks kommunistliku ideoloogia levitamine, et lugejaid selle headuses ja õigsuses veenda. ENKLi põhikirjas on sotsialistlik realism defineeritud kui „nõukogude ilukirjanduse ja kirjandusliku arvustuse põhimeetod, mis nõuab kunstnikult võltsimatut ajalooliskonkreetsset tõelisuse kujutamist selle revolutsioonilises arengus“.²⁵ Kirjanikele esitleti sotsialistlikku realismi aga nii, et „teemade poolest on avatud kogu elu, sellele tuleb anda ainult õige, realiteedile vastav analüüs“.²⁶ Sotsialistliku realismi kasutamist kontrolliti erinevatel võimutasanditel, sealhulgas ENKLis ja EK(b)Ps, ning oluline roll oli ka tsensuuril ja kirjanike represseerimisel. Eriti oluliseks kirjandusžanriks kujunes kriitika, mis samuti sotsialistliku realismi nõuetest kinnipidamise üle kontrolli pidas. Kriitikal oli suur võim, selle hävitav hinnang võis oluliselt mõjutada kirjaniku edasist karjääri.²⁷

Sotsialistlik realism peidab endas ilmset ebakõla. Kirjandusmeetodit ja selle vastuolusid on põhjalikult uurinud näiteks Katerina Clark²⁸ ja Jevgeni Doborenko.²⁹ Realism peaks tähendama reaalsuse, kaasaja kujutamist. Sotsialismini polnud nõukogude ühiskond aga veel jõudnud. Seda oodati kui helget tulevikku, mis tööd tehes peagi saabuma pidi. Nii oli sotsialistlikul realismil ülesanne samaaegselt kujutada kahte aega – olevikku ja tulevikku. Teostes kujutatav

²³ Ülevaade NAKi tegevusest ELKNÜ KK büroo istungil 21.09.1951. EKM EKLA, 301.10:38, l 1–2.

²⁴ Samas, l 3.

²⁵ ENKLi põhikiri, RA, ERA.R-1.15.89, l 7.

²⁶ Õie Elango. Eesti kunstiintelligents pöördelaastal. Tallinn: Eesti Raamat, 1979, lk 32.

²⁷ Luule Epner. Proosa ja draama kodumaal: Stalinismi kammitsas. – Epp Annus, Luule Epner, Ants Järv, Sirje Olesk jt. Eesti Kirjanduslugu. Tallinn: Koolibri, 2001, lk 378.

²⁸ Katerina Clark. The Soviet novel: history as ritual. Chicago: The University of Chicago Press, 1981.

²⁹ Jevgeni Doborenko. Socialist realism. – The Cambridge Companion to Twentieth-Century Russian Literature. Toim E. Doborenko, Marina Balina. Cambridge: Cambridge University Press, 2011, lk 97–113.

olevik aga tihti tegelikule reaalsusele ei vastanud ja olulisem oli see, mille poole ühiskond püüdis.³⁰

Veiko Märka nimetab sotsialistlikku realismi meetodi asemel kirjandusvooluks, kuna see on rangete reeglitega ning seetõttu kirjandusteostes esinevate tunnuste kaudu lihtsasti kirjeldatav.³¹ Sotsialistlikust realismist juhinduvates teostes on selge erisus positiivsete ja negatiivsete tegelaste vahel. Negatiivne kuju joonistub välja juba teose alguses ning konfliktis hea ja halva vahel jääb positiivne tegelane alati võitjaks. Kuni 1960. aastateni oli teostes kindlasti olemas oma kodumaa ja partei heaks andunult tööd tegeva töölise tegelaskuju, hiljem see enam nii oluline ei olnud. Positiivseid tegelasi aitavad nende tegemistes parteiliikmed ja miilitsad, negatiivsed tegelased on aga (varjatult) parteivastased ja jäävad enamasti abita. Parteiuse tegelaste kaudu edastab autor lugejani propagandistlikke loosungeid ja ideid. Veel toob Märka välja, et meestegelane on naisest alati kõrgemal positsioonil, targem, tublim ja eeskujulikum kodanik. Õige nõukogude inimene eelistab alati kodumaist toodangut välismaisele, usub partei üllaid eesmärke ja kommunismi peatset saabumist.³²

Lisaks sisulistele ettekirjutustele oli sotsialistlikul realismil ka kolm välist tunnust. Esiteks kuulusid kõik, kes vähegi oma töid avaldada tahtsid, ENKLi. Kord oli lihtne, tunnustatud väljaannetes said ilmuda vaid liidu liikmete teosed. Teiseks, oluline roll oli kirjanduskriitikal. Kritiseeriti nii ilmunud teoseid kui kirjanike passiivsusest ilmumata jäänuid. Ning kolmandaks, käsikirju avaldasid vaid riiklik kirjastus ning perioodikaväljaanded.³³ Sellised nõuded lihtsustasid kirjanike üle pideva kontrolli hoidmist ja nende suunamist.

Sotsialistliku realismi tunnused olid läbivad suuremas osas Eesti NSVs välja antud kirjandusteoses kuni NSV Liidu lõpuaastateni. Kõige ilmsemalt väljendus see aga stalinismi perioodil, eelkõige aastatel 1944–1953. Seda ajavahemikku on kirjandusteadlane Sirje Olesk nimetanud „laine põhjaks“.³⁴ Siis sai sotsialistlik realism konkreetse vormi ning sellest kõrvalekaldumine oli pea võimatu. Pärast Jossif Stalini surma 1953. aastal püsisid kontrollimehhanismid mõne aasta veel üsna tugevalt, üleliidulise sula-ajal toimus leevenemine aga ka kultuurielus ning propaganda ja ideoloogia kõrval pääses teostesse juba veidi rohkem kirjanike isikupära.

³⁰ Inga Sapunjan. Vastuoluline kaasajakujutus stalinismiaegses proosas. – Keel ja Kirjandus, 2021, nr 4, lk 285–286.

³¹ Veiko Märka. Kala hakkas mädanema südamest. (Sotsialistlikust realismist ENSV kirjanduses 1945–1953). – Vikerkaar, 1998, nr 10–11, lk 98.

³² Samas, lk 98–103.

³³ Samas, lk 104.

³⁴ Sirje Olesk. „Laine põhi“. Kirjandusest ja selle kontekstist Eestis aastatel 1950–1953. – Võim ja kultuur. Koost Arvo Krikmann, Sirje Olesk. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 2003, lk 465–466.

1.4. Tsensuur

ENSV Rahvakomissaride Nõukogu (alates 1946 – Ministrite Nõukogu) juhtimise alla kuulus ka tsensuur, mida viis otseselt ellu Kirjandus- ja Kirjastusasjade Peavalitsus (KKP), tuntud ka oma venekeelse lühendiga Glavlit. Tsensuur oli üks olulisemaid kultuurielu kontrollimise mehhanisme, millest pidid lähtuma lisaks kirjandusele ka kunst, muusika, teater jm. Nii oli võimul otsene kontroll selle üle, milline looming ja millises mahus nõukogude inimesteni jõudis.

Nõukogude Liidus kehtisid samaaegselt eel- ja järeltsensuur. Eeltsensuuri käigus vaadati üle ilmumata käsikirjad ning otsustati nende trükki lubamise üle. Seejuures oli teose puhul selle kunstilisest tasemest olulisem ideoloogiline sisu. Järeltsensuur tegi vajadusel veel korrekture ning mõjutas teose edasist ilmumist või keelamist. Nõukogude Liidus valitsenud tsensuurimeetodit nimetab Kalju-Olev Veskimägi permanentseks tsensuuriks, kuna teoste ilmumisele eelnes ja järgnes pidev tsensoritöö. Juba ilmunud teoseid korrigeeriti, nende levitamist teatud ringkondades piirati või hoopis keelati.³⁵ Riiklikult organiseeritud tsensuuriga käis käsikäes ka enesetsensuur. Kirjanikud olid neile kehtestatud nõuetest teadlikud ning ei saanud kirjutada kõigest, millest ihkasid. Nii ei jõudnudki tihti käsikirjadesse ebasobivad sõnad ja teemad, kuna need oleks tsensori poolt hiljem niikuinii sealt eemaldatud.

NSV Liidu KKP ehk Glavlit juhindus oma sisulises tegevuses pigem kommunistliku partei suunistest. Eesti NSVs tegutses KKP allorganisatsioon, mis liiduvabariigis tsensuuri otseseks elluvijaks oli.³⁶ Üleliiduline KKP koostas ettekirjutused ja saatis need liiduvabariikidesse, kus kohalikud tsensuuriametid nõudmised ellu viisid. Igast ilmunud teosest saadeti üks eksemplar ka KKP-le, kes järeltsensuuri rakendades teosed veel üle vaatas ja vajadusel korrigeeris.³⁷

³⁵ Kalju-Olev Veskimägi. Nõukogude unelaadne elu. Tsensuur Eesti NSV-s ja tema peremehed. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda, 1996, lk 9.

³⁶ Glavlit. Estonica, Entsüklopeedia Eestist. <http://www.estonica.org/et/Glavlit/>. Kasutatud: 15.05.2022.

³⁷ K.-O. Veskimägi. Nõukogude unelaadne elu, lk 48–49.

2. Noorte autorite koondise eelkäijad ja asutamine

2.1. Algajate kirjanike sektsioon

Nõukogude võim pidas oluliseks vanemate kirjanike kõrval esile tõsta ka noored autorid, kellel veel oma teoste avaldamise kogemust ei olnud või oli see väga väike. Algajad autorid olid võimule olulised mitmel põhjusel. Sotsialistliku realismi vaimus kasvatatud autorid olid oluliseks rahva meelsuse kujundajaks, kuna läbi kirjanduse oli parteil võimalik oma ideoloogiat rahvahulkadeni viia. See tähendas, et kirjanikud ei saanud vabalt valitud teemal kirjutada, vaid neil oli ülesandeks avaldada ühiskondlikult olulisi ja enamasti kaasaega käsitlevaid teemasid puudutavaid teoseid, näiteks kollektiviseerimisest, maaparandusest või kommunistliku noore kasvatamisest. Enne, kui noortest aga n-ö päris viljakad kirjanikud pidid saama, oli vaja neil poliitilist ja ideoloogilist õpetust, mida ENKL algajatele autoritele ka korraldas. Selleks viidi läbi erinevaid kursusi, loenguõhtuid ja konsultatsioone, kus räägiti nõukogude kirjandusele omastest teemadest ja žanritest, õpetati vene keelt ning uuriti nõukogude kirjanduse ajalugu.

Algajate kirjanike sektsiooni loomine ENKLi juurde otsustati 1946. aasta novembris toimunud Eesti NSV kirjanike I kongressil.³⁸ 1947. aasta esimeses Loomingu numbris avaldati kongressi tähtsamad ettekanded. Ülevaatliku ettekande „Eesti nõukogude kirjanduse arenguteed ja ülesanded“ pidas kongressil toonane ENKLi juhatuse esimees Johannes Semper, kus tunnistas, et senist tööd noorte autoritega ei saa rahuldavaks tunnistada.³⁹ Ta sõnas: „Igatahes seisab EN Kirjanike Liidu ees vastutusrikas ülesanne teha kõige intensiivsemat tööd algajate kirjanike abistamise, konsulteerimise ja kasvatamise alal.“⁴⁰ Selle ülesande eest polnud ENKL ükski vastutav, abi pidid pakkuma ka liidu Tartu osakond ning Tartu Riiklik Ülikool (TRÜ). Edukamaid ja andekamaid üliõpilasi innustati suunama edasi õppima Moskva Kirjandusinstituuti, et seal kõige kõrgemal tasemel kirjanduslikku ja ideoloogilist õpetust saada.⁴¹

Eesti NSV kirjanike I kongressi resolutsioonis on muuhulgas kirjas, et tuleb „hoolitseda igati noorte kirjanduslike talentide avastamise ja kasvatamise eest ja anda neile abi nende loomingulises töös. Selleks luua EN Kirjanike Liidu juurde algajate kirjanike grupp“.⁴² See oli esimene konkreetne vastuvõetud otsus, mis tööd noorte autoritega puudutas. Kui varem hoidis ENKL kontakti vaid üksikute noorte kirjanduslike talentidega, siis kongressil langetatud otsus

³⁸ T. Karjahärm, V. Sirk. Kohanemine ja vastupanu, lk 638–639.

³⁹ Johannes Semper. Eesti nõukogude kirjanduse arenguteed ja ülesanded. – Looming. 1947, nr 1, lk 22.

⁴⁰ Samas, lk 25.

⁴¹ Samas.

⁴² Esimese eesti nõukogude kirjanike kongressi resolutsioon. – Looming. 1947, nr 1, lk 113.

tähendas, et andekad noored koondati ühtseks sektsiooniks, millega hakati süsteemselt ideoloogilist ja kirjanduslikku kasvatustööd tegema.

11. jaanuaril 1947. aastal kirjutas ENKL noortesektsiooni sekretäriks määratud Juhan Schmuul (alates 1954 – Smuul) ajalehes Sirp ja Vasar: „Kõige lähemal ajal hakkab EN Kirjanike Liidu juures töötama noorte (algajate) kirjanike sektsioon. Sinna kuuluksid lootustandvamad kirjandushuvilised noored, kelle sulest on ilmunud (ajakirjades-ajalehtedes) juba mõningaid ilukirjanduslikke või kirjanduskriitilise sisuga töid. Noorte kaadrite kasvatamisele tuleb kaasa tõmmata meie tuntumad kirjanikud, kes peavad andma noortele igakülgset konsultatiivset abi, näitama kätte õige suuna, aitama tõsta noorte kirjanike ideelis-poliitilist taset, kiirendama nende kasvamist tõelisteks, avara silmaringiga nõukogude inimesteks ja kirjanikeks“.⁴³ Samas artiklis kirjutas Schmuul, et kaasaegse nõukogude kirjanduse ülesannete täitmiseks on hädasti vaja just noori hakkajaid kirjanikke, kes „toovad kirjandusse kaasa oma noorte südamate vaimustuse, oma värsked tähelepanekud, meie nõukogude elu sooja hinguse“.⁴⁴ Vanemad kirjanikud olid tihti organisatsioonilise või loomingulise tööga hõivatud. Noorte loomingult loodeti värskust ja puhas ideoloogiat, millest ka vanemate autorite töödes tihti vajaka jäi.

Algajate kirjanike sektsioon tegutses 1949. aasta kevadeni. Kahe tegutsemisaasta jooksul olid sektsiooniga seotud kümned alustavad kirjanikud, kelle käsikirjade parandamisele ja avaldamisele aitasid kaasa ENKLi konsultandid ning kellele pakuti võimalust osaleda ideoloogilise sisuga poliitilistel loengutel. Tõelise kordaminekuna koostati noorte töödest 1949. aastal almanahh „Võitlev sõna“ (vt ptk 3.1.1). Üldises organisatsioonilises töös aga ei suudetud loodetud tulemusi saavutada ning noorte kirjanduslik tase polnud ENKLile ja parteijuhtkonnale sobiva kiirusega arenenud. Kogu algajate autorite sektsiooni tegutsemisaja jooksul oli noortetöö pidevalt ENKLi juhatuse ja algorganisatsiooni koosolekutel arutlusteemaks. Pea igas aruandes toodi välja samad probleemid, mis noorte kirjanduslikku arenemist ja kvaliteeti pärssisid – vähesed teadmised ideoloogia alal, noorte ebapiisav abistamine ENKLi poolt ja nende enda vähene aktiivsus ning entusiasm arenemiseks. Olulise puudusena võeti tihti arutlusele küsimus, kuidas noori rohkem päris eluga tutvavaks teha. Kvaliteetses teoses pidi väljenduma autori hea elutundmine ja ühiskonna mõistmine. Sellest jäi algajate autorite käsikirjades aga tihti puudu ning hoolimata pingutustest poliitilise kasvatuse alal olukord ei paranenud.

⁴³ Juhan Schmuul. Kirjanikkude kaadrite järelkasvu küsimusest. – Sirp ja Vasar, 11.01.1947, nr 2, lk 7.

⁴⁴ Samas, lk 7.

1949. aastal oli ENKLil endiselt kindel eesmärk noorte autorite kasvatamise teel nõukogudemeelset kirjanikkonda kasvatada. Just kirjanduses nägi riigivõim olulist vahendit sotsialistliku realismi ideoloogia viimisel laiema rahvahulgani. Selleks oli vajalik ka noortealane töö veelgi organiseeritumalt korraldada, et kirjanike järelkasv oleks võimalikult arvukas. Algajate autorite sektsiooni senist tööd jätkas alates 1949. aasta kevadest noorte autorite koondis (NAK).

2.2. Loomingu kirjandusrühm

Algajate kirjanike sektsiooni kõrval tegutses noori kirjandushuvilisi koondav rühm ka kirjandusajakirja Looming juures. See oli kirjanike hulgas hinnatud väljaanne ning ajakirjas oma tööde avaldamine oli oluline nii noortele kui vanadele autoritele. Noorte aktiveerimiseks koondati 1947. aastal Loomingu toimetuse poolt rühm kirjanduslike kogemustega noori. Peamine erinevus ENKLi algajate autorite sektsiooniga oli see, kuidas käsikirjadega tööd tehti. Loomingu noorterühmas pidasid noored arutluskoosolekuid esialgu omavahel ning üksteise töid analüüsisid ja parandati isekeskis. Vanemad kirjanikud ja toimetajad sekkusid alles töö hilisemas faasis, kui noored olid käsikirja oma oskuste ja teadmiste kohaselt läbi arutanud ja autor soovitatud parandused sisse viinud. Sellist lähenemist nimetati nn kollektiivseks meetodiks. Noorte isetöötamine aktiveeris ning arendas palju enam kui ENKLis praktiseeritavad personaalsed konsultatsioonid ja ideoloogilised loengud.⁴⁵

Loomingu juurde koondatud algajate autorite rühm osutus noorte seas väga populaarseks ning rühm hakkas järjest laienema. Kirjanduslike kogemustega noorte kõrvale tuli üha enam ka vähema ettevalmistusega noori ning kõigile vajaliku abi pakkumine hakkas Loomingu toimetusele üle jõu käima. Nii otsustati 1947. aasta detsembris rühma organisatsiooniline töö ENKLi juurde üle viia.⁴⁶ See tähendas, et vormiliselt kuulus Loomingu toimetuse juures tegutsenud rühm nüüd ENKLi algajate kirjanike sektsiooni juurde, et suurt noorte hulka oleks lihtsam organiseerida. Loomingu rühm oma töövormi aga ei muutnud ning jätkas tegutsemist üldjoontes samamoodi nagu varem.

1948. aastal hakkas noorterühma tegevus ka varasemast rohkem tulemust andma, kui üha enam noorte proosateoseid Loomingus ilmuda said. Selleks andis võimaluse vanemate autorite passiivsus, mis tähendas, et toimetusele ei saanud neilt enam vajalikke töid. Seetõttu aitasidki ajakirja lehekülgi täita noorte teosed.⁴⁷

⁴⁵ ENKL juhatuse koosoleku protokoll, 04.02.1949. RA, ERA.R-1765.1.36^b, l 10.

⁴⁶ Samas, l 10.

⁴⁷ Seljaga noorte autorite poole. – Noorte Hääl, 07.04.1949, nr 81, lk 4.

Loomingu toimetuse juurde koondunud noored olid ENKLi algajate kirjanike sektsiooni liikmed. Kui see 1949. aastal noorte autorite koondisega asendati, said ka Loomingu juures tegutsenud noored NAKi liikmeteks. Nii polnud enam edaspidi Loomingu rühmast juttu kui eraldi grupist, vaid edasi toimus noorte ideoloogiline ja kirjanduslik kasvatamine koondise juures. Võib arvata, et noored said endiselt Loomingu toimetajatelt abi ja nõuandeid, aga ilmselt mitte enam nii suures mahus kui varem.

2.3. Noorte autorite koondise asutamine

1949. aasta aprilliks oli ENKL juhatusel kujunenud kindel arusaam, et noortetöö peab olema varasemast rohkem organiseeritud. Kaks aastat tegutsenud algajate kirjanike sektsioon oli küll andekad noored ENKLi juurde koondanud, aga kiiresti arenevat uut kirjanike põlvkonda polnud suudetud selle ajaga kasvatada. Eesmärkide saavutamiseks otsustati algajate kirjanike sektsioon ümber organiseerida ja noorte kasvatustööle süsteemsemalt läheneda. Nii oluks võimalik noorte järjepidevam koolitamine, vanemate kirjanike laiem kaasamine noorte kasvatustegevusse ning võimalus rohkemate andekate noorte vastuvõtmiseks ENKLi liikmeks. 25. aprillil peetud ENKLi juhatuse koosolekul oli noorte küsimus taas arutlusel ning sel päeval kinnitati noorte autorite koondise (NAK) kodukorra projekt. Selle kohaselt kuulusid koondise orgkomiteesse Ants Saar, Manivald Kesamaa ja Karl Sinijärv. Moodustati ka vanematekogu, mille koosseis oli järgmine: esimees August Alle, luulerühma juht Debora Vaarandi, näitekirjanduse rühma juht Paul Rummo, proosarühma juht Rudolf Sirge ning taval liikmetena Mart Raud, Erni Hiir ja August Sang.⁴⁸ Vanematekogu liikmetena pidid vanemad autorid noortele nende kirjanduslikus tegevuses abiks olema.

1949. aasta kevadel jätkas kuni NAKi organisatsiooniliste küsimuste lahendamiseni noortealase tööga mingil määral veel algajate kirjanike sektsioon. NAKi esimene koosolek toimus 14. juunil, paar kuud pärast koondise loomise otsust. Koosolekul valiti koondisele juhatus, millesse kuulusid esimehena Ants Saar, esimehe asetäitjatena Karl Sinijärv ja Manivald Kesamaa, noorte autorite koguteose „Võitlev sõna“ toimetajana Robert Vaidlo, sekretärina Luise Vaher, tema abina Richard Ehrlich ja draamarühma esindajana Kaarel Korsen.⁴⁹ Esimesel koosolekul esines Karl Sinijärv aruandega senisest noortega tehtud tööst, milles märkis suurima puudusena, et ENKL oli eelnevatel aastatel noortele liiga vähe abi ja toetust pakkunud. Koosolekute ettevalmistamine oli juhuslik ja organiseerivat kaadrit liiga

⁴⁸ ENKL juhatuse koosoleku protokoll, 25.04.1949. RA, ERA.R-1765.1.36^b, I 53.

⁴⁹ NAKi juhatuse koosoleku protokoll 14.06.1949. EKM EKLA, 397.115:2, I 7–8.

vähe. Küll aga kiitis ta algajate sektsiooni tööd noorte almanahhi „Võitlev sõna“ koostamises, mille ilmumine oli edukalt ellu viidud.⁵⁰

NAKi tegevuse põhieesmärgiks nimetas Sinijärv koostöö tihendamist ENKLiiga, et nii noorte abil uus kirjanike põlvkond kasvatada. Sel teemal võttis sõna ka kirjanik Robert Vaidlo, kelle sõnul „on noorte poolt Kirjanike Liidu koormamine liialdatud ning vastastikusest abist ei tule niipea midagi välja“.⁵¹ Ta soovitas NAKi põhikirjast ENKLi abi noortele ja šeflustöö välja jätta. See ettepanek siiski läbi ei läinud ning koosolekul osalenud hääletasid punkti põhikirja sissejätmise poolt. Karl Sinijärve sõnul aidanuks koostöö ENKLiiga noorte töid rohkem populariseerida ja avaldamisele suunata.⁵²

Koondise eesmärkide kohta kirjutati selle põhikirjas nii: „EN Kirjanike Liidu juures asuva noorte autorite koondise eesmärgiks on ennekõike koondada kõiki noori, kel on eeldusi kirjanduslikuks tööks, nii Tallinnas kui ka üle kogu vabariigi, ja kindlustada neile igakülgsed võimalused arenemiseks ning edasijõudmiseks“.⁵³ Enese arendamiseks oli noorte autorite koondise liikmetel näiteks võimalus taotleda toetust loomingulistele komanderingutele minekuks. See oli üleliiduliselt tunnustatud praktika, mille käigus loomeinimesi saadeti „kabinetist välja“ päris elu vaatlema⁵⁴ ning saadud teadmisi pidid nad hiljem oma loomingus veenvalt esitlema. NAKi liikmetel tuli komanderingu jaoks toetuse saamiseks esitada avaldus vanematekogule. ENKLi juhatus otsustas noorte loomingulisteks komanderinguteks eraldada 7000 rubla.⁵⁵ Nii loodeti lahendada noorte „päris elu mitte tundmise“ probleem, mida neile tihti ette heideti. Näiteks kollektiviseerimisest kirjutaval autoril oli võimalik minna mõneks päevaks või nädalaks valitud kolhoosi, et sealse eluga tutvuda ja tulevasteks kirjatöödeks elulist materjali koguda. Samasugustel komanderingutel käisid ka ENKLi liikmetest vanemad kirjanikud. Komanderinguid rahastasid kohalikul tasandil Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja üleliiduliselt ka NSVL Kirjanike Liit.⁵⁶ Loomingulistele komanderingutele minemiseks jagatavad toetused jäid umbes 300–1000 rubla vahemikku.⁵⁷

NAKi liikmeks saamise pidi kinnitama koondise juhatus. Noored autorid kandsid koosolekutel ette aruandeid oma senisest loomingust, tegevusest ja poliitõppuse tasemest. Juhatus otsustas

⁵⁰ NAKi peakoosolek 14.06.1949. EKM EKLA, 397.115:2, l 2.

⁵¹ Samas.

⁵² Samas, l 3.

⁵³ Loodi noorte autorite koondis Tallinnas. – Sirp ja Vasar, 18.06.1949, nr 25, lk 7.

⁵⁴ Aive Mandel. Eesti kirjanike loomingulised komanderingud stalinismi ajal. – Ajalooline Ajakiri. 2011, nr 2, lk 158.

⁵⁵ ENKL juhatuse koosoleku protokoll, 26.09.1949. RA, ERA.R-1765.1.36^b, l 80.

⁵⁶ A. Mandel. Eesti kirjanike loomingulised komanderingud stalinismi ajal, lk 162.

⁵⁷ NAKi koosolek 18.10.1949. EKM EKLA, 397.115:2, l 25–26.

ülevaate põhjal, kas autoril on piisav kirjanduslik anne ning valmidus NAKi liikme kohuste täitmiseks.⁵⁸

Varasemalt tegutsenud algajate kirjanike sektiiooni tegevuse laiendamine Tallinnast väljapoole oli mitu aastat arutluse all, aga väga suuri edusamme selles osas polnud saavutatud. ENKLi Tartu osakonna juures tegutses noorte sektion ametlikult alates 1947. aastast, noorte autoritega hoiti sidet aga juba ka varem. Loodud sektiiooni kuulusid peamiselt Tartu Riikliku Ülikooli kirjandusringi liikmed. Oskar Kruus kirjutab oma mälestustes, et Tartu NAKi nimetati omavahel sealse sekretäri Erni Hiire järgi Hiire klubiks.⁵⁹ Koos käidi aadressil Õpetaja 12⁶⁰, kus toimusid noorte ja vanade autorite ühised koosolekud ja arutlused. 1949. aasta kevadel, kui Tallinnas organiseeriti noortesektion ümber noorte autorite koondiseks, tehti sama ka Tartus. 24. mail 1949 toimunud koosolekul võeti vastu kodukorra projekt ning moodustati eraldi proosa-, luule- ja kriitikute sektiioonid. Ametisse määrati Tartu NAKi organiseeriv toimikond koosseisus Endel Nirk, Aksel Tamm ja Valeeria Villandi.⁶¹ Juunikuisel asutamiskoosolekul valiti Tartu NAKile juhatus, kuhu kuulusid esimees Heino Puhvel, aseesimees Juhan Peegel, aseesimees töö alal väljaspool Tartut asuvate noortega Aksel Tamm ja sekretär Valeeria Villandi. Proosarühma juhatajaks sai kooliõpetaja Jaan Mitt, luulerühmas Oskar Kruus ja kriitikarühmas Endel Nirk. 1964. aastal on Tartu NAKi juhatusse kuulunud Oskar Kruus meenutanud, et Tartus aktiivselt tegutsenud noored olid ametlikult NAKi liikmeteks saanud 1950. aastal, aga tegelik töö nendega oli alanud juba varem. Tema sõnul tegutses Tartu NAK alati pigem Tallinna sektiioonist iseseisvalt.⁶² ENKLi Tartu osakonda kuulus palju noori ning nad tegutsesid koos vanemate autoritega. Noored ei jäänud eraldi, vaid võtsid osakonna tööst vanemate kirjanike kõrval aktiivselt osa.

Pärnus tegutsenud kirjandusring oli juba moodustamise järel sihiks võtnud noorte kasvatamise nõukogulikus vaimus. Seal elanud ENKLi liikmed Kersti Merilaas ja August Sang otsustasid 1948. aastal Pärnu kirjandushuvilised ühtsesse ringi koondada, et koos arutluskoosolekuid ja loenguõhtuid korraldada. Kirjandusringi üks ülesannetest oli ka töö algajate autoritega, milleks korraldati kirjandusvõistlusi ja kokkutulekuid ning arutleti noorte tööde üle. Kolme kuuga oli huvilisi kogunenud üle poolesaja, kelle hulgas leidis arvukalt noori.⁶³ Ka Pärnus toimusid

⁵⁸ NAKi juhatuse koosolek 03.05.1950. EKM EKLA 397.115:2, l 79–85.

⁵⁹ Oskar Kruus. Unistuste purunemise aastad. Tallinn: Kuper, 1996, lk 35.

⁶⁰ Oskar Kruus. Tiibade kasvamise aastad. Mälestusi 1933–1953. Tallinn: Eesti Raamat, 2004, lk 81.

⁶¹ Noorte autorite koondise organiseerimisest Tartus. – Sirp ja Vasar, 28.05.1949, nr 22, lk 4.

⁶² Oskar Kruusi vastused tegevuse kohta Tartu noorte autorite koondises 20.11.1964. EKM EKLA, 397.120:4, l 26.

⁶³ Kalev Raave. Eeskujulik kirjandusring. – Sirp ja Vasar, 03.03.1948, nr 14, lk 4.

NAKi loomisega organisatsioonilised ümberkorraldused ning noortetöö eestvedajaks nimetati August Sang.⁶⁴

Viljandis oli algajate autorite rühm tegutsenud alates 1948. aasta veebruarist.⁶⁵ NAKi loomisega nimetati rühm selle osakonnaks ning ENKLi esindajana saadeti Mart Raud koondise tööd juhtima. Edaspidi plaaniti noorte koondisi luua ka teistesse linnadesse.⁶⁶ Eriti oluliseks peeti Virumaa põlevkivibasseinis elavate autorite organiseeritud koondamist.⁶⁷ Sealsetelt noortelt loodeti tööstus- ja tootmispiirkonnas elades kõige paremat nõukogude elu tegelikkuse tundmist.

Tegelikult oli NAKi eesmärk jõuda kõigi Eesti NSV kirjandushuviliste noorteni, ka väljaspool linnasid. See kujunes aga keeruliseks ülesandeks, mis 1952. aastaks, mil NAKi tegevus lõpetati, täielikult ei õnnestunudki. Linnadest väljaspool elavate noorteni jõudmisel pidid NAKi aitama ELKNÜ rajoonikomiteed, millele seati eesmärgiks algajate kirjandusringide liikmete poliitiline ja ideoloogiline harimine ning vene keele õpetamine.⁶⁸

⁶⁴ ENKL algorganisatsiooni koosolek 31.10.1949. RA, ERAF.2477.1.24, l 85.

⁶⁵ Eesti NSV kultuuriasutuste ajaloo teatmik. V osa. Loomingulised liidud ja ühingud 1940–1970. Tallinn, 1986, lk 33.

⁶⁶ K. Sinijärv. Rohkem tähelepanu uute kirjandustalentide avastamisele ja kasvatamisele. – Sirp ja Vasar, 21.05.1949, nr 21, lk 4.

⁶⁷ ENKL algorganisatsiooni protokoll 09.02.1951. RA, ERAF.2477.1.26, l 40.

⁶⁸ Ülevaade NAKi tegevusest ELKNÜ KK büroo istungil 21.09.1951. EKM EKLA, 301.10:38, l 3.

3. Noorte autorite koondise tegevus aastatel 1949–1952

3.1. NAKi tegevus 1949. aastal

ENKL oli 1949. aasta kevadeks noortetöö alal varasema tegevuse abil saavutanud mitmeid loodetud tulemusi: toimusid arutluskoosolekud ja konsultatsioonid, noorte autorite tööd ilmusid ajakirjanduslikes väljaannetes ning nad olid ühtseks koondiseks koondatud. Siiski oli veel probleeme noorte nõrga ideoloogilise tasemega. Sirbis ja Vasaras kirjutati: „Ei suudeta sagedasti tüüpilist ja olulist eraldada ebaolulisest, näidata uue ja vana võitlust meie linnas ja külas jne. Muidugi on siin suur osa ka tegeliku elu vähesel tundmisel, ollakse vähe kontaktis ülesehitustöö suurprobleemidega. /---/ Selles pole midagi imestada – kodanliku kirjanduse traditsioonid elavad üksikute teadvuses veel väga tugevatena“.⁶⁹ Selle vea parandamiseks oodati nii noorte iseseisvat õppimist kui ka ideoloogilisi loenguid ja ettekandeid vanematelt kirjanikelt. Loodeti, et loomingulistelt komandeeringutelt saadud teadmised ja kogemused aitavad samuti nõukogude elust kirjutamisel, aga ka need polnud seni suurt edu toonud. Kirjanduskriitik Oskar Urgart rääkis ühes oma sõnavõtus, et ainult kirjanduslikest loengutest noorte kasvatamisel ei piisa. On vaja pidevat poliitõppust, vene keele oskust ja kõrget haridust.⁷⁰ Noorte nõrga ideoloogilise taseme parandamine saigi järgnevatel aastatel NAKi üheks peamiseks ülesandeks.

1949. aasta septembris pidas NAKi esimees Ants Saar koondise liikmete ees aruandekõne, milles võttis kokku möödunud suve tegemised ning pani paika tulevase tööplaani. Koondise edasises töös pidas A. Saar kõige olulisemaks noorte autorite koguteoste väljaandmist. Samuti eeldas ta NAKi proosa-, luule- ja draamarühmadelt edaspidi kindlaid tööplane, igas kuus vähemalt kahte koosolekut ning kõigile koondise liikmetele samuti kahte ühist koosolekut kuus. Rühmasiseste koosolekute toimumise ja sisu eest pidid vastutama žanrirühmade juhid, üldiste koosolekute eest Manivald Kesamaa.⁷¹

17. oktoobril peetud NAKi juhatuse koosolekul andsid rühmade juhid möödunud kuul toimunud koosolekute kohta aru. Luulerühmas oli sügisperioodil peetud kaks koosolekut, kus arutleti Juta Kaidla ja Vladimir Beekmanni uute luuletuste üle. Ka draamarühmas oli koosolekuid olnud kaks, neis arutati V. Grossi ja S. Luide käsikirju. Rühma juhi Korseni sõnul olid mõlemad autorid tunnistanud koosolekute kasulikkust. Proosarühm oli kuu aja jooksul pidanud vaid ühe arutluse. See peeti H. Puki käsikirja üle, mille kohta järeldati, et kunstiliselt

⁶⁹ Tugevdada ideoloogilist tööd noorte autoritega. – Sirp ja Vasar, 21.05.1949, nr 21, lk 1.

⁷⁰ ENKL alorganisatsiooni koosolek 31.10.1949. RA, ERAF.2477.1.24, l 86.

⁷¹ NAKi juhatuse koosolek 06.09.1949. EKM EKLA, 397.115:2, l 15–16.

on tekst veel liiga nõrk. Kõigilt rühmadelt, eriti proosarühmalt, nõuti edaspidi tihedamat koosolekute pidamist.⁷²

NAKi juhatuse esimees Ants Saar pidas noortele 18. oktoobri loeng-seminaril ettekande „Teema valik“. Ta kõneles sellest, millistest elualadest ja teemadest oleks kõige olulisem kirjutada lugejate kommunistlikuks kasvatamiseks.⁷³ Ta sõnas: „Teemad olgu rahvalikud ja kajastagu kõige aktuaalsemaid sündmusi“. ⁷⁴ Pärast ettekannet võtsid sõna mitmed noored autorid, kes omalt poolt arutlust täiendasid. Leiti, et teemadesse tuleb kirjutamisel minna sügavuti. Ei saa kirjutamisel lähtuda näiteks vaid üldisest tööstuse temaatikast, vaid laiemalt inimese ümberkasvamisest ja kujunemisest ning kollektiivsuse kasvust. Teemasse saab sügavuti minna ainult sellega tugevat sidet tundes ning seda põhjalikult tundma õppides.⁷⁵

Koondise liikmeks olles oli kohustus selle töös ka aktiivselt osaleda. Juhatuse hoidis liikmete tegevusel silma peal ning koosolekutel mitte osalenud ja vähe kirjanduslikku loomingut andnud noored kustutati liikmete nimekirjast. Nii otsustati vähese aktiivsuse tõttu NAKi liikmestaatus ära võtta Viktor Palmilt ning teha hoiatused noortele autoritele Alanen, Kapp, Kohver ja Laht.⁷⁶ 1949. aasta oktoobrikuus oli Tallinna NAKi liikmete nimekirjas 33 nime.⁷⁷

Oktoobrikuu lõpus andis NAKi juhatuse esimees Ants Saar ENKLi algorganisatsiooni ees põhjaliku ülevaate koondise senisest tööst. Ta tõdes, et koostatud tööplaane polnud suudetud täita ning koosolekud ja seminarid polnud toimunud piisavas mahus. Ebaõnnestumises süüdistas ta nii NAKi juhatust, konsultante kui vanematekogu. Juhatuse polnud suutnud rühmade tööd piisavalt hästi korraldada, osavõtt nende koosolekutest oli väga väike. ENKLi konsultantide töö osas olid noored kaebusi esitanud, kuna neile antud nõuanded olid kas pealiskaudsed või jäid nende küsimused hoopis ilma vastuseta.⁷⁸

Süüst ei olnud A. Saare sõnul puhtad aga ka noored ise. NAKi üritustest võeti vähe osa ning nii oli näiteks üks luulerühma koosolek hoopis ära jäänud, kuna kohale ei tulnud ühtki noort.⁷⁹

Kirjanik Osvald Tooming kutsus selles osas korrale ka vanemaid kirjanikke, kelle vähene aktiivsus noortele eeskujuks oli ja neid aktiivsemalt NAKi tööst osa võtma ei innustanud.⁸⁰

Mitme liikme haridustase oli aga ebapiisav ning vähe tegeleti enesetäiendamisega. Noortelt eeldati pidevat iseseisvat õppimist nii ideoloogia, poliitika kui kirjanduse alal. Selleks innustati

⁷² NAKi juhatuse koosolek 17.10.1949. EKM EKLA, 397.115:2, l 22–23.

⁷³ NAKi juhatuse koosolek 18.10.1949. EKM EKLA, 397.115:2, l 25.

⁷⁴ Samas.

⁷⁵ Samas, l 25–26.

⁷⁶ NAKi juhatuse koosolek 18.10.1949. EKM EKLA, 397.115:2, l 26.

⁷⁷ ENKL algorganisatsiooni koosolek 31.10.1949. RA, ERAF.2477.1.24, l 83.

⁷⁸ ENKL algorganisatsiooni koosolek 31.10.1949. RA, ERAF.2477.1.24, l 83–84.

⁷⁹ Samas, l 86.

⁸⁰ Samas, l 89.

noori lugema klassikute teoseid. Mingil määral püüti vajalikke teadmisi pakkuda ENKLi poolt organiseeritud poliitringis ja NAKi loengukursustel, aga ka nende töö ei olnud piisava intensiivsusega käima läinud. Plaanitud kaheksaosalist loengutsükli NAKi liikmetele ei suudetud ellu viia, kuna vanematekogu liikmed olid muude tööülesannetega koormatud.⁸¹

Koosolekul peetud arutluse käigus otsustati, et edaspidi peab rohkem tähelepanu pöörama noorte kirjandusliku taseme kõrval ka nende poliitõppusele ja ideoloogia-alastele teadmistele. Oluliseks peeti ka vene keele õppimist ja üldharidusliku taseme parandamist. Lisaks Tallinnale tuli noortetööd intensiivistada teistes linnades ja väikekohtades, et vajalik abi jõuaks iga kirjandushuvilise nooreni. Ajalehtede ja ajakirjade toimetustelt nõuti noorte autorite teoste laialdasemat avaldamist.⁸²

NAKi esimene tegutsemisaasta möödus üsna tegusalt ning osalt suudeti oma eesmärgid täita. Avaldati koguteos „Võitlev sõna“ ning töö žanrirühmades oli toimunud üsna regulaarselt. Suurimad probleemid, mida järgnevatel aastatel parandada loodeti, olid noorte madal ideoloogiline ja kunstiline tase ning ENKLi passiivsus loengute ja konsultatsioonide korraldamisel.

3.1.1. Noorte koguteoste väljaandmine

Palju tähelepanu suunati 1949. ja 1950. aastal kogumike väljaandmisele, et noorte autorite teosed üha enam lugejateni jõuaksid. Juba 1948. aastal alustas ENKLi algajate kirjanike sektsioon noorte almanahhi „Võitlev sõna“ ettevalmistamist. See loodeti avaldada sama aasta sügiskul ning juulikuus kirjutas Paul Viiding kirjanduselu ülevaates, et esimesed käsikirjad on juba ENKLi jõudnud. Siiski innustas ta noori veel oma töid saatma, kuna almanahhis oleks hea võimalus oma kirjutisi laiema rahvahulgani viia.⁸³ Almanahhi koostajad olid Ilmar Sikemäe, Kaarel Korsen, Karl Sinijärv ja Oskar Kuningas ning vastutav toimetaja Arnold Tulik.⁸⁴ Neil oli ülesanne algajate autorite kirjatööd kokku koguda, neist paremad välja valida ja almanahhina välja anda. 1948. aastal aga almanahhi välja anda ei õnnestunud.

1949. aasta veebruaris andis Karl Sinijärv ENKLi juhatuse koosolekul aru, et selleks ajaks oli kogutud 14 autori proosateosed, 50 lehekülge luulet ja üks 50-leheküljeline draamateos. Kirjanduskriitilisi teoseid, mida 1949. aasta veebruariks polnud toimetusele jõudnud, olevat Looming toimetuse „eest ära võtnud“ ja iseseisvalt avaldanud.⁸⁵ Sama aasta maikuus tõdes

⁸¹ ENKL algorganisatsiooni koosolek 31.10.1949. RA, ERAF.2477.1.24, l 84–85.

⁸² ENKL algorganisatsiooni koosoleku resolutsioon 31.10.1949. RA, ERAF.2477.1.24, l 92.

⁸³ Paul Viiding. Mõtteid kirjandusest. – Sirp ja Vasar, 25.07.1948, nr 30, lk 3.

⁸⁴ ENKL juhatuse koosoleku protokoll 18.04.1949. RA, ERA.R-1765.1. 36^b, l 44.

⁸⁵ ENKL juhatuse koosoleku protokoll 04.02.1949. RA, ERA.R-1765.1.36^b, l 12.

riikliku kirjastuse Ilukirjandus ja Kunst peatoimetaja Paul Rummo, et kirjastuse plaanis ega reservplaanis pole ruumi noorte almanahhi „Võitlev sõna“ avaldamiseks. Selleks ajaks oli avaldatavat materjali kogunenud 661 lehekülge. Rummo pakkus välja, et kui almanahhi mahtu poole võrra vähendada, oleks selle avaldamine ehk veel sama aasta jooksul võimalik. Nii otsustaski ENKLi juhatus, et olemasolevat materjali kärbitakse poole võrra varem ilmunud ja nõrgemate tööde arvelt. Selle töö pidid 1. juuniks 1949. aastal teostama noorte autorite koondise juhatus, vanematekogu ja konsultandid.⁸⁶ Raskustest hoolimata sai noorte almanahh „Vaba sõna“ lõpuks 1949. aastal 296-leheküljelisena ilmuda.

Eesti NSV 10. aastapäeva tähistamiseks oli 1950. aastal plaanis välja anda lausa kolm koguteost – noorte almanahhi „Võitlev sõna“ teine osa, kodanliku Eesti noorte elu käsitlev ning kaasaegsete noorte elu käsitlev jutustustekogu. Kogumike avaldamiseks tegi NAKi juhatus koostööd ELKNÜ Keskkomiteega. 25. juulil 1949. aastal peeti ühine koosolek, kus pandi paika algne tööplaan – otsustati kahe nädala jooksul koostada „nimekiri vabariigi tööeesrindlastest-noortest, kellest võiks kirjutada olukirjeldusi. Hiljemalt septembris teemad välja jagada“.⁸⁷ Juhatus otsustas, et kogumike temaatilised plaanid peavad valmima sama aasta 15. septembriks ning koguteoste toimetused peavad varasemast aktiivsemalt tegutsema hakkama.⁸⁸

31. oktoobril 1949. aastal andis Ants Saar ENKLi algorganisatsiooni koosolekul ülevaate NAKi senisest tegevusest. Muuhulgas rääkis ta lühidalt ka kogumike valmimisest. Noorte almanahhi „Võitlev sõna II“ koostamine oli algul jäänud passiivseks ning toimikond polnud autoritelt ühtki tööd saanud. Saare sõnul oli sm Vaidla nüüd töö taas käsile võtnud ja kogumiku koostamine pidi jätkuma. Teiste koguteoste osas oli töö paremini sujunud. Nende jaoks olid autoritele ülesanded laiali jagatud ning osa materjali juba valmis.⁸⁹

Noorte autorite aktiveerimiseks ja koguteostesse materjali saamiseks kuulutas NAK välja jutustuste ja olukirjelduste võistluse. Seda korraldati koostöös ajakirjandusväljaannete Noorte Hääl ja Säde toimetustega, ELKNÜ KK ning ENKLiga. Toimetused panid parimatele autoritele välja ka rahalised preemiad, mis ulatusid 500st kuni 1500 rublani. Ilmuvate kogumike nimedeks määrati „Aheldatud noorus“ ja „On õnn olla noor“.⁹⁰ NAKi juhatus koostas ka kirjandusvõistluse projekti, milles olid paika pandud võistluse tingimused ja korralduslikud aspektid. Võistlusele oodati jutustusi, mis käsitleksid põllumajanduslikku, tööstuslikku ning kultuurilist noorte ülesehitustööd sõjajärgsel perioodil. Olukirjeldused pidid

⁸⁶ ENKL juhatuse koosoleku protokoll 23.05.1949. RA, ERA. R-1765.1.36^b, l 62.

⁸⁷ NAKi juhatuse ja ELKNÜ Keskkomitee koosolek 25.07.1949. EKM EKLA, 397.115:2, l 9.

⁸⁸ NAKi juhatuse koosolek 06.09.1949. EKM EKLA, 397.115:2, l 15–16.

⁸⁹ ENKL algorganisatsiooni koosolek 31.10.1949. RA, ERA.2477.1.24, l 83.

⁹⁰ NAKi juhatuse koosolek 06.08.1949. EKM EKLA, 397.115:2, l 10–11.

käsitlenema eesrindlike noorte tegevust sõjajärgsel perioodil. Võistlusele saadetud tööde maht pidi olema 0,5–1,5 autoripoognat ehk 10–30 lehekülge masinkirjalist teksti. Töid oodati toimetusse hiljemalt 15. detsembriks 1949.⁹¹ Koondis oli uute andekate kirjanike leidmisest selgelt huvitatud ning võistluse parimatele otsustati saata kutse NAKi liikmeks astumiseks.⁹² Informatsiooni võistluse toimumise ja tingimuste kohta jagati ajakirjanduses ning raadios. Teadaanded avaldati nii Noorte Hääles, maakonnalehtedes kui noortesaates raadioeetris. Samuti korraldati Tallinnas ja Tartus kokkusaamised koondise ja kirjandusringide esindajatega, kus tutvustati võistluse eesmärke ja sisu.⁹³ ELKNÜ Keskkomitee ajakiri Stalinlik Noorus avaldas oma detsembrinumbris Huko Lumeti artikli „Abiks jutustuste kirjutajaile“, milles kirjanik andis nõuandeid konkursil osalevatele noortele jutustuse kirjutamise osas.⁹⁴ Plaanitud kogumikke „Aheldatud noorus“ ja „On õnn olla noor“ selliste nimede all lõpuks ei avaldatudki. 1950. aastal said siiski ilmuda noorte almanahhid „Sütitav aeg“, „Uus vahetus“ ja venekeelne „Võitlev sõna“.⁹⁵ Need sisaldasid koguteoste toimetuste poolt kokku kogutud ja kirjandusvõistlusel parimate töödega esinenud noorte autorite tekste. Koguteoste ilmumisega sai täidetud oluline NAKile seatud ülesanne ning paljud algajad autorid said võimaluse oma tööde trükkis avaldamiseks.

3.2. NAKi tegevus 1950. aastal

1950. aasta alguseks oli NAKil pikk nimekiri ülesannetest, mida ei olnud suudetud organisatsiooni esimesel tööaastal ellu viia. Uue alanud aasta alguses vaadati senine töökäik taas üle ning pandi paika edasised olulisemad tegevussuunad. Kõige olulisemaks arvati noorte aktiveerimise ja eneseharimise küsimused, aga ka žanrirühmade ning konsultantide organisatsioonilise töö parandamine, et noorte tegevus hoogustuks ja paremaid tulemusi annaks. Vanematelt kirjanikelt, eriti NAKi vanematekogult, oodati rohkem algajate autorite abistamist. Samuti pidi tihendama suhtlust väljaspool Tallinna asuvate noorte kirjanikega. NAKi töö parandamiseks võeti edaspidi ette konkreetsemaid ja täpsemalt sõnastatud ülesandeid ning seati selgemini arusaadavaid eesmärke.

Aasta esimene NAKi juhatuse koosolek meenutas sisult paljusid eelmisi juhatuse kokkusaamisi. Arutluse all olevad probleemid olid samad ning neile pakuti samasuguseid lahendusi nagu varemgi. Juba korduvalt teemaks olnud noorte vähese aktiivsuse ja koguteoste

⁹¹ NAKi jutustuste ja olukirjelduste võistluse projekt 06.08.1949. EKM EKLA, 397.115:2, l 12–14.

⁹² NAKi juhatuse koosolek 17.10.1949. EKM EKLA, 397.115:2, l 23.

⁹³ NAKi koosolek 09.11.1949. EKM EKLA, 397.115:2, l 28.

⁹⁴ Huko Lumet. Abiks jutustuste kirjutajaile. – Stalinlik Noorus. 1949, nr 12, lk 34.

⁹⁵ H. Suislepa ettekanne ENKLi juhatuse koosolekul 21.10.1951. RA, ERA.R-1765.1.73^b, l 85.

ilmumise venimise kõrval arutleti sel korral põhjalikumalt ENKLi konsultantide küsimust. Konsultantide August Alle ja Arnold Tuliku senist tööd peeti ebarahuldavaks. Tulikule heideti ette, et ta on mõne autori küsimustele vastamata jätnud, pole oma välja kuulutatud konsultatsiooni aegadel kohale ilmunud ning käib vähe Tallinnast väljaspool konsultatsiooni pakkumas. Etteheidetele vastas Tulik, et ta on pidevalt konsultatsioonide andmise ja käsikirjade lugemisega seotud ning tööd on kahe konsultandi jaoks lihtsalt liiga palju. Tööülesandeid olevat lisandunud ka teistelt asutustelt.⁹⁶ Ilmselt mõtleb Tulik nende all erinevate kirjandusväljaannete toimetusi ja kirjandusringe. Konsultatsioonide kehva olukorra kohta ütles August Jakobson, et „konsultatsioonitöö on ummikus. /---/ Konsultandid abiasutuseks ei tohi kujuneda teistele asutustele“.⁹⁷ „Ummikust“ väljasaamiseks lahendust välja ei pakutud ning tõenäoliselt poleks saanud käesolevate ressurssidega olukorda ka parandada. Ülekoormus valdas suuremat osa aktiivsetest ENKLi liikmetest, kel oli mitmeid organisatoorseid kohustusi ja mille kõrval oli raske isegi oma loominguga tegelemiseks aega leida.

1950. aasta esimesel juhatuse koosolekul viidi sisse ka mõned organisatsioonilised muudatused ning jagati täitmist vajavaid ülesandeid. Manivald Kesamaa vastutas varem kõiki NAKi liikmeid koondavate koosolekute toimumise eest. Nüüd sai tema ülesandeks kõigi Tallinnas tegutsevate rühmade töö juhtimine. Sekretär Luise Vaher pidi korraldama kirjavahetust väljaspool Tallinna asuvate autoritega. Robert Vaidlolt nõuti noorte almanahhi projekti koostamist ja nädala jooksul esitamist.⁹⁸

NAKi juhatuse esimehe Ants Saare ülevaade möödunud kuudel tehtud tööst 28. märtsil 1950 maalib eriti sünge pildi „varjusurmas koondisest“.⁹⁹ Tema sõnul oli juhatuse senine töö halb ning puudus omavaheline efektiivne tööjaotus. A. Saar avaldas soovi esimehe kohalt ülekoormuse tõttu lahkuda ning uue esimehe valimiseni tööülesanded Karl Sinijärvele panna. Ta kirjeldas juhatuse liikmete senist tegevust ning kõigi töös oli olulisi puudusi. Rühmade juhtidena polnud Kesamaa, Sinijärv, Korsen ja Ehrlich piisavalt aktiivsed olnud. Sekretär Vaher oli oma ülesanded tegemata jätnud, Vaidlo almanahhi toimetades passiivne olnud.¹⁰⁰ Esimees Ants Saarele otsustati ajutiselt vähem ülesandeid anda, et ta saaks oma põhitöö ja õpingutega seonduva korda seada. Saare asemel said rohkem vastutust Kesamaa ja Sinijärv. Kohustus oma tööd parandada pandi nii sekretärile kui rühmade juhtidele.¹⁰¹

⁹⁶ NAKi juhatuse koosolek 31.01.1950. EKM EKLA, 397.115:2, l 47.

⁹⁷ Samas, l 48.

⁹⁸ NAKi juhatuse koosolek 31.01.1950. EKM EKLA, 397.115:2, l 48.

⁹⁹ NAKi juhatuse koosolek 28.03.1950. EKM EKLA, 397.115:2, l 57.

¹⁰⁰ NAKi juhatuse koosolek 28.03.1950. EKM EKLA, 397.115:2, l 57.

¹⁰¹ NAKi juhatuse koosolek 28.03.1950. EKM EKLA, 397.115:2, l 59.

Eriti kriitiliselt kõneldi NAKi vanematekogu tööst. See polnud pea aastase tegutsemisaja jooksul kordagi kokku tulnud ning noortele abiks olnud. Vanematekogu liikmetest oli noortele konsultatsioonidega abi pakkunud vaid August Alle. Kogu mitte töötamise põhjuseks oli taas juba varasemast tuttav vanemate kirjanike ülekoormatuse probleem. Nad tegelesid ENKLis organisatsiooniliste küsimustega, olid hõivatud oma kirjatööde ning loominguliste komandeeringute tõttu tihti Tallinnast ära. A. Alle pakkus, et vanematekogu tuleks hoopiski likvideerida ning selle asemel võiks ENKLi juhatus NAKi juurde tublimaid kirjanikke appi suunata. Koosolek otsustas siiski vanematekogu mitte likvideerida, vaid see aktiivsemalt tööle rakendada. NAKi nõuandjaks ja juhatuse otsuste kooskõlastajaks nimetati O. Tooming.¹⁰²

Märtsikuisel juhatuse koosolekul pandi paika lähema aja konkreetne töökava. Rühmades arutlusele tulevate teoste koosolekud ja väljasõidud ning kohtumised kirjanikega kinnitati kuupäevalise täpsusega. Aprillis plaaniti ka kahte loengut, üks sotsialistlikust realismist ning teine Noor-Eestist. Maikuus pidi toimuma Tallinna NAKi külaskäik Tartu noortele.¹⁰³ Proosarühma plaanitud koosolekud tõepoolest ka toimusid, teiste rühmade koosolekute protokollid säilikus puudusid.

Töö rühmades jätkus üsna edukalt, arutleti mitme noore autori käsikirjade üle ning näiteks proosarühma koosolekutel käis koos üle 10 osaleja. Nii võeti seal aprillikuus ette V. Seina olukirjeldus „Võidetud tunnid“ ja Richard Ehrliche jutustus „Novgorodi lähistel“. ¹⁰⁴ Igale käsikirjale määrati aruandjad, kes olid varem tööga tutvunud ning esitasid siis koosolekul omapoolsed kommentaarid. Teksti olid eelnevalt lugenud ka teised koosolekul osalejad ning kõik said autorile oma parandusi soovitada. Maarja Undusk on oma ema Ellen Niidu elulooraamatus tabavalt kirjeldanud tollaseid olusid noorte autorite vaatenurgast: „Kui noor inimene osutus luuletajaks ja tuli NAK-i, siis tekkis tal kohe ka kohustus kirjutada ja oma tekste regulaarselt lugeda anda. Igal noorkirjanikul pidi olema konsultant, kes autorit kontrollis ja juhendas. /.../ Ühesõnaga, kirjutamine polnud sõjajärgsetel aastakümnetel mingi vaba tegevus“. ¹⁰⁵

Samuti toimus samal aastal Moskvast eesti nõukogude kirjanduse dekaad, mille eesmärk oli tähistada Eesti NSV 10. aastapäeva ning tutvustada nõukogude eesti kirjandust teistele liiduvabariikidele. Vanemate kirjanikega koos sõitsid Moskvasse ka neli noort autorit – Manivald Kesamaa, Fjodor Einbaum, Valeeria Villandi ja Vladimir Beekman.¹⁰⁶

¹⁰² Samas, I 58–59.

¹⁰³ Samas, I 60.

¹⁰⁴ NAKi protokollid. EKM EKLA, 397.115:2.

¹⁰⁵ Maarja Undusk. Ellen Niit. Heleda mõtte laast. Tallinn: Tammerraamat, 2022, lk 170.

¹⁰⁶ ENKLi algorganisatsiooni koosolek. RA, ERAF.2477.1.26, I 34.

1950. aasta maikuus võeti NAKi liikmeteks mitmed noored: Pärnus Jaak Juha, Arno Ottin, Kalju Reoli, Ilmi Kolla, Kalev Raave, Edgar Spriit (Pärnu osakonna sekretär) ja Benno Palts, Tartus Ardy Liiver, Juhan Peegel, Kalju Kangur, Jaan Toomla, Evi Prink, Harald Lepik ja Oskar Kruus ning Viljandis Arnold Kurve, Leo Semlek ja Väino Suri. Teistes maakondades nõuti kandidaatide tundmaõppimiseks täiendavat informatsiooni.¹⁰⁷ NAKi liikmeks saamiseks pidasid kandidaadid juhatuse ees ettekande oma senisest loomingulisest tegevusest. Samasuguseid loomingulisi aruandeid tegid juhatuse ees ka juba NAKi liikmeteks valitud noored, kes nii oma aktiivsust ja töötahet tõestasid. Ebapiisav osavõtt koondise tegevusest viis aga liikmete nimekirjast kustutamiseni. Nii eemaldati 1950. aasta aprillikuus vähese aktiivsuse tõttu liikmete hulgast Silver Anniko, Ilmar Sikemäe, Villem Kapp ja Viktor Palm.¹⁰⁸

Aasta teises pooles pidasid luule- ja proosasektsioon üsna regulaarselt, mitu korda kuus arutluskoosolekuid. Tööplaanide põhjal saab järeldada, et omavahelisi kohtumisi plaaniti nii žanrirühmades kui NAKi osakondade vahel Tallinnas, Tartus, Pärnus ja Viljandis.¹⁰⁹

1950. aasta lõppu nimetab kirjanik Ralf Parve noorte autorite tippajaks. NAKi oli koondunud kaugelt üle saja noore, nende töid avaldati nii koguteostes kui ajakirjanduses, noortetöö oli oma organiseerituse tipus ja ka algajate autorite ideoloogiline ning loominguline tase oli paranenud.¹¹⁰ Ilmselt oli Parvel selles osas ka õigus. Ei varem ega hiljem polnud noortetöö nii intensiivne ja organiseeritud. Esines küll vajakajäämisi, mida endiselt nii noortele kui vanadele kirjanikele ette heideti, aga üldjoontes oli jõutud lähedale sellele, mille nimel 1949. aastal NAKi luues tööd tegema hakati.

NAKi üks eesmärke oli kogu Eesti NSV noori autoreid ühendada ja võimalusel kokku tuua. Väiksemaid kokkusaamisi tehti erinevates linnades tegutsevate NAKi osakondade liikmete vahel. Suuremate ettevõtmistena korraldati vabariiklikke konverentse, kus noored ja vanad kirjanikud said omavahel kohtuda ja loominguga arutleda. Kokkusaamisi aitasid korraldada nii ENKLi juhatus kui ELKNÜ Keskkomitee.

3.2.1. Noorte autorite konverents 27.–29. oktoobril 1950. aastal

1950. aasta oktoobris toimus ENKLi ja ELKNÜ KK poolt korraldatud noorte autorite konverents. See tõi kokku umbes 150 kirjandushuvilist, kes arutlesid loominguliste küsimuste

¹⁰⁷ NAKi juhatuse otsus 03.05.1950. EKM EKLA, 397.115:2, l 86–88.

¹⁰⁸ NAKi koosolek 28.04.1950. EKM EKLA, 397.115:2, l 78.

¹⁰⁹ NAKi Tallinna osakonna tööplan 30.11.1950–01.01.1951. EKM EKLA, 397.115:4, l 5.

¹¹⁰ Ralf Parve. Võrsuvad uued kirjanduslikud anded. Märkmeid noorte autorite teise konverentsi puhul. – Looming. 1950, nr 11, lk 1369.

ning kaasaegsete kirjandusolude üle.¹¹¹ Päevakavas oli Kunstide Valitsuse juhataja Max Laossoni ettekanne teemal „ÜK(b)P KK otsustest ideoloogilise töö kohta ja noorte autorite ülesandeist“, ettekanded sotsialistlikust realismist ja nõukogude kirjandusest ning noorte autorite tööde arutelu. Konverentsi avasõna ja kokkuvõtte tegi ENKLi esimees August Jakobson.¹¹² Kirjanik Ralf Parve on konverentsist Loomingusse põhjaliku ülevaate kirjutanud. Põhiline töö tehti konverentsil sektsioonides, kus žanrirühmade kaupa noorte autorite töid arutati. Proosasektsioonis arutati 58 autori töid, mida oli kokku umbes 250. Retsensendid kiitsid noorte teemavalikut, mis oli kaasaegne ja õiget suunda näitav. Põhiline osa proosateostest oli kirjutatud kolhoosidest, uuest elukorraldusest ja õigesti kasvatatud inimestest. Siiski esines veel teostes vähest elutundmist ja liigset ilustamist. Kuigi kolhoositeemaliste teoste rohkuse üle oli retsensentidel hea meel, heideti siiski ette seda, et teistel teemadel – näiteks stalinlik looduse ümberkujundamise plaan või nõukogude inimese töö ja võitlus tehastes ning kaevandustes – on proosatekste vähe kirjutatud. Andekamate proosakirjanikena toodi välja R. Vellendi, R. Vaidlo, L. Vaher, J. Juha, E. Remmel, V. Sein, J. Kahk, H. Ermat, K. Raja ja V. Vaida.¹¹³

Draamasektsioonis olid arutlusel 20 noore autori tööd. Neid nimetati küll huvitavateks ja aktuaalseteks, aga heideti ette madalat ideelist ja kunstilist taset. Samuti oli arutluste käigus selgunud, et noored ei tunne draamakirjanikele olulisi lavanõudeid ning näidendid polnud nõuetekohaselt üles ehitatud. Edukamateks draamakirjanikeks nimetati E. Rannet, P. Kilgas, V. Gross ja M. Talvest.¹¹⁴

Kõige edukamaks osutusid luulesektsiooni konsultatsioonid, kus tõdeti, et noored luuletajad on neile pandud lootusi kõige paremini täitnud. Seni ilmunud luuletuste teemad olid aktuaalsed, hästi käsitleti elu kolhoosides ja tehastes ning kommunistlikke noori. Luuletustele jagus aga ka etteheiteid – need olid tihti liigsõnalised, deklaratiivsed ja keelekasutus „raamatulik“ ehk esines liiga vähe rahvalikku keelt. Andekaimad noored luuletajad olid 1950. aasta lõpuks M. Kesamaa, V. Villandi, V. Beekman, A. Rammo, I. Kolla, H. Suislepp ja J. Kaidla.¹¹⁵

Eraldi sektsioon moodustati ka laste- ja noorsookirjanduse arutlemiseks. Selles žanris oli noorte autorite tähtsus oluliselt tõusnud ning mitmed neist olid juba häid töid avaldanud, näiteks L. Kahas, K. Raja, M.-L. Alamaa ja B. Rubanovitš. Läbi arutati 10 tööd, mis üldjoontes

¹¹¹ Ülevaade Eestimaa Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu ajaloost. II osa. Tallinn: Eesti Raamat, 1986, lk 137.

¹¹² ENKLi juhatuse koosolek 09.08.1950. RA, ERA.R-1765.1.54^b, l 19.

¹¹³ R. Parve. Võrsuvad uued kirjanduslikud anded. Märkmeid noorte autorite teise konverentsi puhul, lk 1369–1370.

¹¹⁴ Samas, lk 1370.

¹¹⁵ Samas, lk 1370–1371.

heaks kiideti. Umbes 10 autorit osales ka kriitikasektsiooni töös, kus tõdeti samuti taseme paranemist. Kriitika oli nõukogude kirjanduses oluline žanr ning pidi kandma erilist võitlusvaimu. Noored jäid teoseid kritiseerides aga liigselt teosekeskseks, arvustustes jäi puudu üldisemast analüüsist. Andekamateks noorteks kriitikuteks nimetati E. Nirk, E. Prink ja A. Hamer.¹¹⁶

Konverents andis hea ülevaate kirjanduse vallas tehtud noortetöö hetkeolukorrast, millega üldjoontes jäädi rahule. Noori tuli kokku arvukalt ning sektsioonides tehtud töö oli olnud tulus. Tõdeti noorte kirjandusliku taseme paranemist. Siiski tulid esile juba varemgi silma jäänud probleemid. Noorte ideoloogiline tase oli madal, nende töödes esines vähene elutundmine ja viimistlematus, esines passiivsust nii noorte kui vanade kirjanike seas ning halb oli ka noorte vene keele oskus. Ralf Parve lõpetas oma ülevaate aga lootusrikkalt ja sõnas, et koos töötades ning noori suunates saab neist kasvatada tublid kirjanikud, kelle abil nõukogude kirjandus edasi elab ja areneb.¹¹⁷

3.3. NAKi tegevus 1951. aastal

NAKi viimasel kahel tegutsemisaastal selle töös olulisi muutusi ei toimunud. Tegutseti varasemate põhimõtete järgi – noored pidasid omavahel žanrirühmades arutluskoosolekuid, korraldati ideoloogilisi ja poliitilisi loenguid, konsultandid tegelesid noorte käsikirjade parandamise ja kommenteerimisega. NAKi tegevusest anti aegajalt ülevaateid ENKLi juhatusele, kes enamasti informatsiooni lihtsalt teatavaks võttis ning koondise tegevusele suuri nõudmisi ei esitanud.

1951. aasta alguses tegeles NAK Eesti NSV erinevates linnades ja piirkondades tegutsevate noorte autorite nimekirjade koostamisega. Üleskutsed nimekirjade koostamiseks ja Tallinnasse ENKLile saatmiseks tehti põlevkivirajooni, ajalehe Läänlane toimetusele¹¹⁸ ning Valga noortele.¹¹⁹ Nii soovis NAKi juhatuse saada paremat ülevaadet andekatest noortest autoritest, kes võiks olla potentsiaalsed NAKi ja tulevikus ka ENKLi liikmed. Ka Tartus fikseeriti liikmete nimekiri, kuhu kuulus 6. aprilli 1951 seisuga 21 noort autorit, nende hulgas näiteks Ellen Hiob-Niit, Oskar Kruus, Kalju Kangur, Juhan Peegel ja Valeeria Villandi.¹²⁰

Kirjanduslikke konsultatsioone pakuti nii koondise liikmetele kui teistele loomingulise tegevusega alustavatele noortele. Algajatel autoritel oli võimalus oma käsikirju NAKi

¹¹⁶ R. Parve. Võrsuvad uued kirjanduslikud anded. Märkmeid noorte autorite teise konverentsi puhul, lk 1371–1372.

¹¹⁷ Samas, lk 1374.

¹¹⁸ NAKi sekretäri kirjad 20.01.1951. EKM EKLA, 397.115:3, l 9.

¹¹⁹ NAKi juhatuse esimehe H. Suislepa kiri H. Saarmannile 07.02.1951. EKM EKLA, 397.115:3, l 12.

¹²⁰ Tartu NAKi juhatuse koosolek 06.04.1951. EKM EKLA, 397.120:4, l 20.

konsultantidele või sektiioonidele arutamiseks saata. Autoritele anti kirja teel võrdlemisi põhjalikku tagasisidet. Selle käigus hinnati, kas käsikiri oleks mõningaid parandusi tehes avaldamiseks valmis või on see lootusetult madala tasemega. Tagasisidet andsid teiste seas näiteks Vladimir Beekman ja Harald Suislepp.¹²¹ ENKLi juhatuse otsusega määrati NAKi konsultantideks ka Felix Kotta ja Rudolf Sirge.¹²² Sirge asus konsultandi kohale jaanuarikuus ajutiselt ning juba aprillis palus ta end sellelt kohalt vabastada. Tema asemele nimetati Ilja Amurski, kes vene keeles kirjutavaid autoreid konsulteerima hakkas.¹²³ Etteheiteid tehti konsultantidele aga tihti. Nende töö polnud piisav, kõigi soovijateni konsultatsioonid ei jõudnud.

NAKi juhatus hoidis sidet ka väljaspool Tallinna tegutsenud osakondadega ning ootas nendelt tööplaanide esitamist. Nii oli juhatus kursis osakondade tegemistega ning esitas vajadusel nõudmisi töö parendamiseks. NAKi Viljandi osakonna sekretär Johannes Selg saatis 1951. aasta veebruaris Tallinnasse ENKLile tööplaanid jaanuari ja veebruari kohta. Neis olid kuupäevalise täpsusega märgitud kõik toimuvad üritused, nende hulgas konsultatsioonid, loomingulised arutelud, loengud ja lühiettekanded. Tööplaanidest nähtub, et kõige aktiivsemalt osalesid Viljandi osakonna töö organiseerimises A. Kurve, J. Selg ja J. Luht. Muuhulgas küsis osakonna sekretär J. Selg, kas oleks võimalik Viljandisse saata lektor, kes peaks loengu sotsialistlikust realismist.¹²⁴ Sellest saab järeldada NAKi juhatuse passiivsust väljaspool Tallinna tegevuse korraldamises. Loengupidajaid ei saadetud teistesse linnadesse omaalgatuslikult, vaid seda pidi osakond ise küsima.

NAKi esimees H. Suislepp pidas ELKNÜ KK büroo ees 21. septembril 1951. aastal ülevaatliku ettekande, milles tõi välja seni tehtud töö saavutused ja puudused. Märgitigi, et koondise tööst võtab osa 120 noort, kes on peamiselt koondunud Tallinnasse, Tartusse, Viljandisse ja põlevkivibasseini loodud osakondade juurde. Suislepp tõi esile rea probleeme, mida oli koondise kolme tegutsemisaasta jooksul juba korduvalt mainitud – noorte ideelis-poliitilise kasvatamise passiivsus, autorite puudulik tase nii ideeliselt kui kunstiliselt, linnast väljaspool elavate noorte pea olematu kaasamine koondise töösse, vähene abi ENKLi liikmete poolt ja noorte halb elutundmine. Lisaks heidab Suislepp ette, et ajalehed Noorte Hääl ja Stalinskaja Molodjož ning ajakiri Stalinlik Noorus ei tee noorte autoritega piisavat koostööd.¹²⁵

¹²¹ NAKi kirjavahetus 06.01.1951–13.12.1951. EKM EKLA, 397.115:3.

¹²² ENKLi juhatuse koosolek 24.01.1951. RA, ERA.R-1765, 1.73^b, l 3.

¹²³ ENKLi juhatuse koosolek 03.04.1951. RA, ERA.R-1765, 1.73^b, l 7.

¹²⁴ NAKi Viljandi osakonna sekretäri kiri juhatusele 20.02.1951. EKM EKLA, 397.115:4, l 15.

¹²⁵ Ülevaade NAKi tegevusest ELKNÜ KK büroo istungil 21.09.1951. EKM EKLA, 301.10:38, l 1–2.

Sarnase ülevaate NAKi tööst andis Suislepp kuu aega hiljem ka ENKLi juhatusale. Ta pidas põhjaliku ettekande, milles kõneles eraldi kõikidest töös esinevatest puudustest. ENKLi juhatus, olles aruande ära kuulanud, sõnastas otsuse edasise noortetöö kohta. Juba otsuse esimene lause ilmestab hästi seda, milline otsustamatus ja ebakonkreetsus juhatusel oli: „Kohustada Noorte Autorite Koondist kõrvaldama käesolevas otsuses märgitud puudused. Nõuda koondiselt noorte autorite teoste ideelise ja kunstilise taseme edasist tõstmist“.¹²⁶ Sellele järgnesid veidi konkreetsemalt sõnastatud ülesanded, aga tihti ei tähendanud ka see nende tegelikku elluviimist. Nõuti muuhulgas vene keele õpiringi organiseerimist, konsultantide probleemi lahendamist ning konsultandi sõitmist põlevkivirajoonis elavate noorte juurde.¹²⁷ 1951. aasta lõpuks oli noortetöö aktiivsus raugenud ning organiseeritud tegevust jäi üha harvemaks. Tööplaanid olid küll optimistlikud ja sisaldasid hulgaliselt loenguid, ettekandeid ning koosolekuid. Reaalsuses need kõik teoks ei saanud, osalt ebapiisava korralduse ning osalt noorte vähese aktiivsuse tõttu. ENKLi ning NAKi juhatused, kes ideoloogiliste ja kirjanduslike loengute toimumise eest vastutasid, ei panustanud neisse enam piisavalt. Ilmselt põhjustas vähene organiseeritus omakorda noorte autorite passiivsust ning koosolekute osavõtjate arv jäi üha väiksemaks. NAKi tippaeg oli möödas ning algas järjepidev aktiivsuse vähenemine kuni koondise tegevuse lõpetamiseni järgmisel aastal.

3.4. NAKi tegevuse lõpetamine 1952. aastal

1952. aastaks oli noorte autorite koondis tegutsenud kolm aastat. Selle aja jooksul oli avaldatud noorte koguteoseid, korraldatud vabariiklikke kokkusaamisi, trükkis avaldatud hulgaliselt noorte autorite teoseid, peetud arvukalt ideoloogilisi loenguid ning koosolekuid linnades üle Eesti NSV. Edukatest ettevõtmistest hoolimata polnud noorte koondise organiseerimine soovitud tulemusi toonud. Noorte ideoloogiline tase oli nõrk, NAKi tööst võeti passiivselt osa ning ka kirjanduslike oskuste poolest polnud noored piisavalt head.

19. aprillil saabus NAKi Viljandi osakonnast ENKLi juhatusale kiri, kus osakonna esimees O. Peltser tundis muret NAKi töötamise pärast. Temani olevat jõudnud informatsioon, et NAK oli likvideeritud ning ei toimi enam. Peltseri sõnul polnud sellist teadet Viljandisse saadetud ning sealne NAK oli tavapäraselt edasi töötanud. Nii uuriski ta, kas tegemist on arusaamatusega või on NAKi tegevus tõesti lõpetatud. Ta edastas ENKLile ka organisatsioonilised küsimused selle kohta, kuidas peaks osakond edasi käituma. Kas NAKi Viljandi osakond tuleb likvideerida, kuidas seljuhul edasist noortetööd organiseerida, kellele anda üle koosolekute protokollid ning

¹²⁶ ENKLi juhatuse otsus 21.10.1951 koosolekul. RA, ERA.R-1765, 1.73^b, l 93.

¹²⁷ Samas, l 94.

kas ja kuidas saabuvald üritusi organiseerida.¹²⁸ Veel sama aasta 7. septembril on Viljandi osakond Tallinnasse kirja saatnud küsimusega, kas oleks võimalik noortele konsultanti saata. Väidetavalt polnud juba paar aastat Viljandisse ühtegi konsultanti saadetud ning noored olid pidanud täielikult omapead töötama.¹²⁹ Võib arvata, et oodatud abi Viljandisse ei jõudnudki. NAKi tegevus oli 1952. aastaks üsna passiivseks jäänud ning töö parendamisesse, eriti NAKi osakondades väljaspool Tallinna, ressursi ei paigutatud.

NAKi saatuse otsustas 1. oktoobril 1952 peetud ENKLi juhatuse koosolek, kus Magnus Mälk andis NAKi möödunud aasta tegevusest ülevaate. Taaskord tuli tõdeda, et esines arvukalt puudusi ja töö polnud toonud loodetud tulemusi. Oli üksikuid andekaid noori, kellel endal oli motivatsiooni ja annet, et kirjanikuna edasi tegutseda. Suur osa NAKi liikmetest olid aga koondise tööst eemaldunud ning neist ei saanud enam suurt läbimurret loota. NAKi tegevusse ei suhtunud liialt optimistlikult ka vanemad kirjanikud, Eduard Männik sõnas isegi, et „kogu päälesõjajärgsel ajal on töö noortega olnud stiihiline“.¹³⁰ Oskar Urgart tõi välja tõsiasja, et „Kirjanike Liidu põhikiri ei näe ette noorte koondise olemasolu“.¹³¹ Seetõttu polnud ENKLil mingit kohustust noortetööd selliselt jätkata ning NAK otsustatigi likvideerida.

Noorte autorite koondis polnud sellele seatud lootusi kolme tegutsemisaasta jooksul täita suutnud. Koondise tegevuse aktiivsuse langus algas juba 1951. aastal ning seda ei suudetudki enam tõusuteele viia. Noortetöö ENKLis aga NAKi lagunemisega ei lõppenud. Koondise tehtud tööd jätkas liidu poolt organiseeritud komisjon, mille koosseisu kuulusid D. Vaarandi, P. Kuusberg, T. Tomberg, I. Sikemäe ja V. Beekman. Samuti jätkus töö ajalehtede ja ajakirjade toimetuste juures, mis noori avaldamiskõlblikke autoreid edaspidi abistama pidid.¹³²

¹²⁸ NAKi Viljandi osakonna esimehe kiri ENKLi sekretärile 19.04.1952. EKM EKLA, 301.8:11, l 1.

¹²⁹ NAKi Viljandi osakonna esimehe kiri ENKLi sekretärile 19.04.1952. EKM EKLA, 301.8:11, l 2.

¹³⁰ ENKLi juhatuse koosolek 01.10.1952. RA, ERA.R-1765.1.95^b, l 45.

¹³¹ Samas, l 46.

¹³² Samas.

Kokkuvõte

Eesti Nõukogude Kirjanike Liidus alustati organiseeritud noortealast tööd 1947. aastal, kui liidu juurde loodi algajate kirjanike sektsioon. Riigivõimule oli oluline noori sotsialistliku realismi vaimus kasvatada, et neist saaksid riikliku ideoloogia edasikandjad ja rahvani viijad. Paljud Eesti Vabariigi aegsed kirjanikud olid sõja ajal läände põgenenud ning siia jäänud autorite teostes ilmnis võimude sõnul ideoloogilisi vigu. Seetõttu oligi oluline algajate autorite kirjanduslik kasvatamine, neile nõukogude kirjandusajaloo õpetamine ning teostes sotsialistliku realismi juurutamine, et nende tööd ideoloogiliselt korrektsed ja riigivõimule sobivad oleksid.

ENKLi liikmetest kirjanike abiga anti noortele poliitõppust, peeti loenguid ideoloogiast ja kirjandusest, korraldati arutluskoosolekuid ning pakuti loomingulisi konsultatsioone. Noortetöö toimus peamiselt Tallinnas, kuid üsna aktiivne oli ka ENKLi Tartu osakond. Teistes linnades tegutsenud noorte autoritega ENKLil tihedat koostööd ei olnud. Sidet Tallinnast väljaspool elavate noortega aitasid hoida erinevad ajalehetoimetused, kellelt noored vajadusel abi said, ning ELKNÜ rajoonikomiteed, mis noorte poliitõppuse eest vastutasid. Algajate kirjanike sektsioon lõpetas 1949. aasta kevadel tegevuse ning selle alustatud tööd jätkas noorte autorite koondis.

NAK töötas üldjoontes samadel põhimõtetel nagu varasem noortesektsioon. Koondis alustas oma tegevust aga organiseeritumalt ning laiema haardega. Sarnaselt varasema sektsiooniga pidasid vanemad kirjanikud noortele ideoloogilisi ja kirjandusalased loenguid, rõhutati poliitõppuse tähtsust, peeti arutluskoosolekuid teoste parandamiseks ning konsultandid pakkusid autoritele loomingulist abi. Kirjanikuteed alustavad noored jagati proosa-, luule- ning draamarühmadesse, kus nad omavahelistel arutluskoosolekutel üksteise käsikirjade üle arutlesid. Korraldati ka kirjandusvõistlusi, ülevabariigilisi kirjandushuviliste kokkusaamisi ning avaldati noorte autorite koguteoseid. NAKi osakonnad asutati lisaks Tallinnale ja Tartule ka Viljandisse ning Pärnusse. Samuti hoiti tihedamat sidet põlevkivirajoonis elanud noortega. NAKi juhatus pidas osakondadega kirjavahetust, osakonnad andsid oma tööst ülevaateid ning saatsid igakuiseid tööplaanid. Siiski heideti NAKile kolme tegutsemisaasta vältel pidevalt ette, et maapiirkondades ja väikelinnades elavate kirjandushuvilisteni vajalik abi ei jõudnud.

Etteheiteid tehti NAKile üsna tihti. ENKLi juhatus polnud rahul sellega, et noortele nii vähe poliitõppust antakse. Võimule oli oluline, et algajad autorid oma teostes riikliku ideoloogia ja sotsialistliku realismi printsiipe järgiksid. Seda loodeti saavutada poliitiliste ja ideoloogiliste loengute ning noorte iseseisva õppimise abil. Selleks loodi õpiringid, õhtuülikool ning jagati

noortele poolkohustusliku lugemisenä klassikute teoseid. Oluliseks peeti ka vene keele õppimist, et teoreetikute ja vene autorite teoseid saaks parema arusaamise nimel originaalkeeles lugeda.

NAKile seatud eesmärgid kolme tegutsemisaasta jooksul ei täitunud. 1949. aastal alanud innukas töötahe rauges ning optimistlikke tööplaanid ei suudetud täita. Passiivseks jäid nii vanemad kirjanikud, kellelt noortele ideoloogilisi ja poliitilisi loenguid oodati, kui ka noored, kes neile korraldatud koosolekutest tihti osa ei võtnud. NAKi liikmeks olemisega kaasnesid formaalselt küll kohustused, mis nõudsid koondise tööst aktiivset osavõttu ja loomingulist tegevust, aga tegelikkuses need nõuded midagi otseselt ei tähendanud. Noored said kirjatööga tegeleda omas tempos, tahtmise korral küsida konsultatsiooni või käia mõnel loengul. Ranget kontrolli osaluse üle aga ei peetud ning nii ei olnud koondise tööst osavõtmine muude tegemiste kõrval ilmselt prioriteet.

NAKi tegevust nii 1949.–1952. aastal kui ka alates 1955. aastast saab kindlasti edasi uurida. Alates 1955. aastast tegutsenud NAKi on põhjalikumalt käsitletud, aga just koondise esimest tegutsemisperioodi on veel vähe avatud. Uurimist väärib NAKi koostöö ELKNÜ Keskkomiteega, mis noorte poliitõppuse eest vastutas. Samuti ei süvenenud käesolev bakalaureusetöö koondise sisulisse tegevusse. Säilinud protokollide põhjal oleks võimalik saada ülevaade sellest, kuidas noorte käsikirjadega arutluskoosolekutel tööd tehti – kes sõna võtsid, mida noortele ette heideti ning kas ja kuidas soovitatud parandused töödesse sisse viidi. Samuti on Eesti Kirjandusmuuseumis olemas osa kirjavahetusest NAKi loominguliste konsultantide ja kirjanduslike katsetajate vahel. Säilinud on nii konsultantidele saadetud käsikirjad kui nendepoolsed vastused ning soovitused noortele.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Arhiivimaterjalid

Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Kultuurilooline Arhiiv (EKLA)

301 Eesti Nõukogude Kirjanike Liit

397 Oskar Kruus

Rahvusarhiiv (RA)

ERA.1 – Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee

ERA.R-1765 – Eesti NSV Kirjanike Liit

ERAF.2477 – Loominguliste liitude parteialorganisatsioonide dokumentide kollektsioon

Kirjandus

Clark, Katerina. The Soviet novel: history as ritual. Chicago: The University of Chicago Press, 1981.

Dobrenko, Jevgeni. Socialist realism. – The Cambridge Companion to Twentieth-Century Russian Literature. Toim E. Dobrenko, Marina Balina. Cambridge: Cambridge University Press, 2011, lk 97–113.

Eesti kirjanduse ajalugu viies köites. V köide. 1. raamat: Eesti nõukogude kirjandus. Toimetaja E. Sõgel, Tallinn: Eesti Raamat, 1987.

Eesti kirjanduse ajalugu viies köites. V köide. 2. raamat: Kirjandus Eestis 1950–1980-ndail aastail. Toimetaja M. Kalda, Tallinn: Eesti Raamat, 1991.

Eesti NSV kultuuriasutuste ajaloo teatmik. V osa. Loomingulised liidud ja ühingud 1940–1970. Tallinn, 1986.

Elango, Õie. Eesti kunstiintelligents pöördelaastal. Tallinn: Eesti Raamat, 1979.

Epner, Luule. Proosa ja draama kodumaaal: Stalinismi kammitas. – Epp Annus, Luule Epner, Ants Järv, Sirje Olesk, Ele Süvalep, Mart Velsker. Eesti kirjanduslugu. Tallinn: Koolibri, 2011, lk 378–386.

Esimese eesti nõukogude kirjanike kongressi resolutsioon. – Looming. 1947, nr 1, lk 113.

Hennoste, Tiit. Ametiühingust rühmituseks. Eesti Nõukogude Kirjanike Liit kui kirjandusrühmitus ja tema esimene põhikiri kui kirjanduslik manifest. – Uurimusi 1940. aastate Eesti kirjandusest. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2011, lk 13–44.

Karjahärm, Toomas. Kultuurigenotsiid Eestis: kirjanikud (1940–1953). – Acta Historica Tallinnensia 10. Tallinn, 2006, lk 142–177.

Karjahärm, Toomas. Sirk, Väino. Kohanemine ja vastupanu. Eesti haritlaskond 1940–1987. Tallinn: Argo, 2007.

Kreegipuu, Tiiu. Nõukogude kultuuripoliitika printsiibid ja rakendused Eesti NSV-s aastatel 1944–1954 kirjanduse ja trükiajakirjanduse näitel. Magistritöö. Juhendaja Tõnu Tannberg. Tartu: Tartu Ülikooli ajaloo osakond, 2005.

Kruus, Oskar. Tiibade kasvamise aastad. Mälestusi 1933–1953. Tallinn: Eesti Raamat, 2004.

Kruus, Oskar. Unistuste purunemise aastad. Tallinn: Kuper, 1996.

Mandel, Aive. Eesti kirjanike loomingulised komandeeringud stalinismi ajal. – Ajalooline Ajakiri. 2011, nr 2, lk 153–187.

Märka, Veiko. Kala hakkas mädanema südamest. (Sotsialistlikust realismist ENSV kirjanduses 1945–1953). – Vikerkaar, 1998, nr 10–11, lk 81–111.

Olesk, Sirje. Kirjandus ja kirjanduselu Eestis okupatsioonide ajal. – Kannatuste aastad. 1940–1991. Tallinn: Sihtasutus Valge Raamat, 2008, lk 83–121.

Olesk, Sirje. „Laine põhi“. Kirjandusest ja selle kontekstist Eestis aastatel 1950–1953. – Võim ja kultuur, koost. Arvo Krikmann, Sirje Olesk. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 2003, lk 465–479.

Parve, Ralf. Võrsuvad uued kirjanduslikud anded. Märkmeid noorte autorite teise konverentsi puhul. – Looming. 1950, nr 11, lk 1368–1374.

Raid, Katrin. Loomise lugu. Eesti aeg. Eesti Kirjanikkude Liit 1922–1940. Tallinn: EKL, 2002.

Raudsepp, Anu. Kirjandus ja stalinistlik kultuuripoliitika Eestis. – Muutuste mehhanismid Eesti kirjanduses ja kirjandusteaduses, koost Marin Laak, Sirje Olesk. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 2000, lk 136–148.

Sapunjan, Inga. Vastuoluline kaasajakujutus stalinismiaegses proosas. – Keel ja Kirjandus, 2021, nr 4, lk 283–300.

Semper, Johannes. Eesti nõukogude kirjanduse arenguteed ja ülesanded. – Looming. 1947, nr 1, lk 6–30.

Tannberg, Tõnu. Kirjanikud Nõukogude tagalas. August Jakobsoni kirju Nikolai Karotammele aastatest 1941–1942. – Tuna. Ajalookultuuri ajakiri. 2020, nr 2, lk 102–117.

Tannberg, Tõnu. „Kuid kirjanike liit pole seni veel kõiki suutnud liita ühiseks pereks“. Lisandusi Eesti Nõukogude Kirjanike Liidu asutamise loole aastatel 1943–1946. – Keel ja Kirjandus. 2021, nr 7, lk 571–598.

Undusk, Maarja. Ellen Niit. Heleda mõtte laast. Tallinn: Tammerraamat, 2022.

Valge, Jaak. Punased I. Tallinn: Tallinna Ülikool, 2014.

Veskimägi, Kalju-Olev. Nõukogude unelaadne elu. Tsensuur Eesti NSV-s ja tema peremehed. Tallinn: Tallinna Raamatutrukikoda, 1996.

Ülevaade Eestimaa Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu ajaloost. II osa. Tallinn: Eesti Raamat, 1986.

Ajakirjandus

Loodi noorte autorite koondis Tallinnas. – Sirp ja Vasar, 18.06.1949, nr 25, lk 7.

Lumet, Huko. Abiks jutustuste kirjutajaile. – Stalinlik Noorus. 1949, nr 12, lk 34–35.

Noorte autorite koondise organiseerimisest Tartus. – Sirp ja Vasar, 28.05.1949, nr 22, lk 4.

Raave, Kalev. Eeskujulik kirjandusring. – Sirp ja Vasar, 03.03.1948, nr 14, lk 4.

Schmuul, Juhan. Kirjanikkude kaadrite järelkasvu küsimusest. – Sirp ja Vasar, 11.01.1947, nr 2, lk 7.

Seljaga noorte autorite poole. – Noorte Hääl, 07.04.1949, nr 81, lk 4.

Sinijärv, Karl. Rohkem tähelepanu uute kirjandustalentide avastamisele ja kasvatamisele. – Sirp ja Vasar, 21.05.1949, nr 21, lk 4.

Tugevdada ideoloogilist tööd noorte autoritega. – Sirp ja Vasar, 21.05.1949, nr 21, lk 1.

Viiding, Paul. Mõtteid kirjandusest. – Sirp ja Vasar, 25.07.1948, nr 30, lk 3.

Võrguallikad

Glavlit. Estonica, Entsüklopeedia Eestist. <http://www.estonica.org/et/Glavlit/>. Kasutatud: 15.05.2022.

Summary

Young writers' group as part of the Estonian Soviet Writers' Union in 1949–1952

The aim of this work is to describe the ways the Estonian Soviet Writers' Union (ESWU) educated young writers in 1949–1952 with the help of the Estonian Communist Party (ECP). It was important for the Party to give young people of Estonian Soviet Socialist Republic (ESSR) the proper knowledge of the national ideology and politics. Literature was a widely used mechanism of propaganda that was very useful for the communist party. With the help of literature national ideology reached a wide audience. Writers were required to use the methods of socialist realism in their work and were controlled by the officials of censorship.

Estonian Soviet Writers' Union gathered all the writers of ESSR and in that way shaped the literature of the country. Every writer, that wanted to publish their work, had to be a part of the union. One of the goals of educating young writers was also to grow the union in its size. The local writers' union was a part of the Soviet Writers' Union which meant that most of the directions came from Moscow, the head of the union and the communist party. ECP and ESWU were required to follow the directions.

Young writers, who started writing only after the Second World War, were especially important for the Party. They did not have the literary traditions of the Republic of Estonia. That way they were the perfect “blank pages” to shape into proper socialist writers. In 1947 the young writers were gathered into a unit (*algajate kirjanike sektsioon*) organized by the ESWU. They were given lectures on socialist literature, socialist realism and the ideology of the Soviet Union. Young writers had the chance to discuss their work at their meetings and were helped by the literary consultants of the union. That way the union hoped to grow a new generation of writers who mastered the skills of socialist realism and served the regime faithfully.

In 1949 the unit was reorganized into a young writers' group (*noorte autorite koondis*). The group continued the work made in previous years, but expanded its activity. Until then the young authors were only gathered in Tallinn and Tartu. Now sections were opened also in Pärnu and Viljandi. The writers were divided into groups based on their genre – poetry, drama and prose. In groups the writers discussed each other's works. The authors were given consultation to better their writing. Many of them had the chance to publish their work in papers, journals or in anthologies of young authors.

The young writers' group only managed to stay together for three years. In 1952 the group's activity ended because it did not meet its expectations. Young authors were still not writing as hoped. They had ideological errors and their work was often not good enough to publish.

Young writers were reproached for their passiveness – they did not take part in the meetings and did not spend enough time educating themselves on important subjects, such as the classics of socialist literature and socialism. Inactiveness was also a problem among the older authors who did not find enough time to give younger writers advice and prepare lectures for them. Some of the more active young authors continued to work with ESWU in an organized group after 1952.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Maarja Leedjärv**

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose **Eesti Nõukogude Kirjanike Liidu noorte autorite koondise tegevus aastatel 1949–1952,**

mille juhendaja on Tõnu-Andrus Tannberg,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Maarja Leedjärv

23.05.2022